

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้ศึกษาได้เลือกศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเลี้ยงนกเขาชวากับการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมเป็นประเด็นสำคัญในการศึกษา ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้นำแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่มีผู้ศึกษาและดำเนินการวิจัยไว้ เพื่อใช้เป็นกรอบความคิดและแนวทางการศึกษา ซึ่งประมวลได้ดังนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับนิเวศวิทยาของนก
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
- 2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.5 กรอบแนวความคิดในการศึกษา

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม

ภูมิปัญญา (Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) ก็เรียก หมายถึงพื้นเพรากฐานของความรู้ของชาวบ้าน (เสรี พงศ์พิศ, 2529 : 145) หรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบต่อกันมา ทั้งทางตรง คือ ประสบการณ์ด้วยตนเอง หรือทางอ้อม ซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้สะสมที่สืบต่อกันมา และยังหมายรวมถึงศักยภาพในการประสานความรู้ใหม่ๆ และประสบการณ์ใหม่ๆ เพื่อให้เกิดทางเลือกใหม่ๆ นั่นคือภูมิปัญญายุคหนึ่งสมัยหนึ่ง ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามการพัฒนาความรู้ของสังคม (ชวีชน ปุณโณทก, 2531 : 40-41)

ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจน ที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัวและการดำรงชีพในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคม-วัฒนธรรมที่ได้มีพัฒนาการสืบสานกันมา ที่เป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสภาวะต่างๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่ และได้แลกเปลี่ยนสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่น จากพื้นที่สิ่งแวดล้อมอื่น ที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กันแล้วรับเอาหรือปรับเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์หรือแก้ปัญหาได้ในสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคม-วัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น (เอกวิทย์ ฌ กลาง, 2539 : 11-12)

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (อ้างในจักรพันธ์ เพ็ชรพนัสสัก. 2543 : 12) กล่าวถึงภูมิปัญญาชาวบ้านว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Indigenous knowledge) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง สติปัญญาอันเกิดจากการเรียนรู้ สะสมและถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนานของผู้คนในท้องถิ่น ซึ่งทำหน้าที่ชี้แนะการใช้ชีวิตอย่างยั่งยืนถาวรและกลมกลืนกับเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเองกับป่า กับเขา กับน้ำ กับปลา กับฟ้า กับนก กับดิน กับหญ้า สัตว์ป่า พืชแมลงหรือธรรมชาติรอบตัวนั้นทำได้ อย่างไร”

แนวคิดของฉลาดชาย รมิตานนท์ มิได้เน้นเฉพาะการเรียนรู้ของมนุษย์จากประสบการณ์ตรงแล้วสรุปเป็นบทเรียนผ่านระยะเวลาของประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่เน้นให้เห็นถึงภูมิปัญญาของการอยู่ร่วมกัน ซึ่งได้แบ่งภูมิปัญญาออกเป็น 2 ลักษณะด้วยกัน คือ

ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ จีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน

ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเกี่ยวกับเฉพาะด้านต่างๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปดนตรี

สามารถ จันท์สุรย์ (2536 : 146) กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เอง ที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้าง ทั้งลึก ที่ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม ซึ่งสะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะที่ใกล้ชิดกัน คือ

1) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช ธรรมชาติ จะเข้าไปอย่างเข้าใจ มีลักษณะของการอนุรักษ์มากกว่าทำลาย

2) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคมหรือชุมชน จะให้ความเคารพคุณค่าของกันและกันมากกว่าวัตถุ

3) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ ไม่มุ่งเน้นการแสวงหาผลประโยชน์ แต่เป็นการยึดถือในเชิงคุณค่ามากกว่า

ทั้ง 3 ลักษณะ คือ ชีวิตของชาวบ้าน สะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพ ภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิต

ยศ สันตสมบัติ (2542 : 51-58) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่ชุมชนต่างๆ ได้สั่งสมสืบทอดและพัฒนามาเป็นเวลานานร้อยนับพันปี เป็นองค์ความรู้ที่มีลักษณะเชิงประจักษ์ ผ่านการพิสูจน์ ทดลอง มีกระบวนการและพัฒนาปรับปรุงทางด้านความคิดอย่างเป็นระบบ ประกอบด้วยสิ่งสำคัญ 2 ประการ คือ

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีลักษณะจำเพาะเจาะจง เฉพาะท้องถิ่น พื้นที่หรือระบบนิเวศวิทยาสุดใดชุดหนึ่ง องค์ความรู้เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ระหว่างมนุษย์ สัตว์ พืช พลังธรรมชาติ ดวงวิญญาณ ที่ดิน แหล่งน้ำและลักษณะภูมิประเทศ ในอาณาบริเวณใดบริเวณหนึ่ง ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงก่อร่างสร้างตัวขึ้นจากความเข้าใจอย่างซัดแจ้งในสัมพันธภาพของสรรพสิ่งและสรรพชีวิตต่างๆ ที่ก่อเกิดดำรงอยู่ แดกดับไปภายในระบบนิเวศชุดนั้น ความเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างลึกซึ้ง นำไปสู่ความสามารถในการบริหารจัดการปรับแต่งไปใช้ประโยชน์และพัฒนาทรัพยากรในระบบนิเวศชุดนั้นอย่างยั่งยืน

2. ลักษณะจำเพาะ ของภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวพันเชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับมิติทางด้านสังคมและสิทธิมนุษยชน มุมมองภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะนี้ ระบบนิเวศทุกชุดจะประกอบขึ้นบนเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกลุ่ม ครอบครัว เครือญาติ และชุมชนกับสิ่งมีชีวิตกลุ่มอื่นๆ ที่อยู่รวมกันภายในระบบนิเวศท้องถิ่นนั้น วิธีคิดเกี่ยวกับระบบนิเวศในลักษณะเช่นนี้ ถูกนำมาเสนอในเรื่องเล่าหรือนิทานพื้นบ้าน ที่กล่าวถึงสัมพันธภาพระหว่างคนกับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ที่เชื่อมโยงกันทางสายเลือด การแต่งงาน หรือการเป็นพันธมิตรในรูปแบบต่างๆ

นอกจากนี้ ยศ สันตสมบัติ ยังกล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าก่อกำเนิดจากเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม และมีลักษณะเป็นองค์รวมรอบด้านโดยมีอาจแยกส่วนต่างๆ ออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด แต่สามารถแบ่งแยกวิเคราะห์องค์ประกอบของภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น

ก. องค์ความรู้ในเรื่องอาหารและยา

โดยที่ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญในอาหารและยาเพื่อบรรเทาอาการเจ็บป่วยเล็กๆ น้อยๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ความรู้พื้นฐานในเรื่องอาหารและยามักได้รับการถ่ายทอดจากยายไปสู่แม่ บุคคลพิเศษ หมอสมุนไพร คนทรง หัวหน้าผู้ประกอบพิธีกรรม อาจมีความรู้พิเศษ ในสิ่งที่เกี่ยวกับคุณสมบัติและฤทธิ์ทางยาของพืชสมุนไพรบางชนิดอาจมีความรู้ในเรื่องเวทย์มนต์คาถาและเทคนิคในการรักษาพยาบาล มีการใช้สมุนไพรและคาถาอาคมร่วมกัน

ข. องค์ความรู้ในเรื่องระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากร

มีลักษณะที่ซับซ้อนและพัฒนาขึ้นมาจากความรู้พื้นฐานในด้านอาหารและยา เช่น องค์ความรู้ในการจัดระบบการผลิต วิธีการคัดเลือกผืนป่าเพื่อตัดฟัน โคนเผา มีการพิจารณาคุณสมบัติของดิน การคัดเลือก และการเก็บรักษาสายพันธุ์พืชที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต มีระบบการจัดการน้ำ เช่น เทคนิคการทำเหมืองฝาย การท่อน้ำ การควบคุมน้ำ ตลอดจนการพัฒนา รูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างสังคมและองค์กรเพื่อจัดการผลิตและดูแลทรัพยากรส่วนรวม

ค. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในรูปความเชื่อ พิธีกรรม จารีตประเพณีและวิถีปฏิบัติ

การสร้างระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากรของชุมชนทำให้เกิดความจำเป็นในการออกกฎระเบียบ เพื่อให้เป็นแบบแผนและบรรทัดฐานร่วมกันของชุมชน โดยปกติแล้วการแสดงอำนาจของชุมชนในการตรากฎระเบียบต่างๆ มักแสดงออกในรูปของความเชื่อ พิธีกรรม การสร้างจารีตประเพณีขึ้นมาในชุมชน เช่น ความเชื่อเรื่องผิวน้ำของคนเมือง เชื่อมโยงกับรูปแบบการผลิตภาคการเกษตร พิธีกรรมความเชื่อเหล่านี้ เป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาที่เกิดขึ้น เพื่อจัดระเบียบให้กับการผลิต การจัดการทรัพยากร เสริมสร้างความผูกพันทางศีลธรรม และ การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างชุมชนกับป่า ลักษณะเช่นนี้พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มต่างๆ นั้น มีกฎระเบียบ จารีตประเพณี วิถีปฏิบัติความเชื่อพิธีกรรมที่เกี่ยวกับทรัพยากรที่แตกต่างกันและมีความหลากหลายกันออกไป

ง. วิชิต

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในส่วนของวิชิต ทำให้มองความเชื่อบางประการที่ไม่ได้เป็นเพียงระบบคุณค่าหรือค่านิยมที่ไร้เหตุผล แต่ยังเป็นการสะท้อนให้เห็นอุดมการณ์ของอำนาจ อันเป็นพื้นฐานในการจัดการระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคมและมนุษย์กับธรรมชาติ ความเชื่อเช่นนี้ เป็นพื้นฐานในการวางกฎระเบียบ ข้อบังคับ จารีตประเพณีเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน อุดมการณ์อำนาจ ในรูปแบบความเชื่อ มีการผลิตซ้ำผ่านสมาชิกของชุมชนรุ่นแล้วรุ่นเล่า มีการปรับเปลี่ยนและประยุกต์ใช้ใหม่ตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป การมองภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะของวิชิตลักษณะเช่นนี้ เป็นมุมมองทางวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญแก่ศักดิ์ศรี อัตลักษณ์ และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ซึ่งมีวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ระบบผลิตและการจัดการทรัพยากร ที่แตกต่างกันออกไป

สำหรับ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2539 : 236-237) ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วยลักษณะสำคัญ 4 อย่าง สรุปได้ ดังนี้

1. ความรู้และระบบความรู้ หมายถึงความรู้หลายๆ อย่างของชาวบ้านและเป็นความรู้ที่มีความสัมพันธ์กัน คือ การรู้ถึงระบบความรู้ไม่ใช่ความรู้แบบเดี่ยว
2. ความรู้หรือเป็นภูมิปัญญาไม่ได้เกิดจากบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่เกิดจากการ สังคม การกระจายความรู้และการเข้าถึงตัวความรู้หรือการบริการความรู้
3. การถ่ายทอดความรู้และระบบความรู้ เป็นกระบวนการถ่ายทอดที่ซับซ้อน ซึ่งเราต้องเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากคนชั่วอายุหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง
4. การสร้างสรรค์และการปรับปรุงภูมิปัญญาความรู้ หรือระบบความรู้ของชาวบ้าน ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ แต่มีการปรับเปลี่ยนตลอดมาโดยอาศัยประสบการณ์ของชาวบ้าน

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง วิธีการจัดการ วิธีการชี้นำ และการริเริ่มเสริมต่อของนักปราชญ์ในท้องถิ่นหรือในกลุ่มชน ภูมิปัญญาชาวบ้านล้วนตั้งสมงอกงามขึ้นจากความรอบรู้ประสบการณ์ ผนวกด้วยญาณทัศนะ (ความเฉียบคมในการหยั่งเห็นหยั่งรู้ที่ลุ่มลึกกว่าวิสัยทัศน์) เป็นรากฐาน

ภูมิปัญญาชาวบ้านย่อมมีขึ้นเพื่อการปรับเปลี่ยนสภาพทรัพยากรและองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมให้เพิ่มพูนคุณค่าขึ้นอย่างสอดคล้องประสานและเหมาะสมกับบริบทต่างๆ ของสังคมหรือชุมชนของตน ทั้งด้านระบบนิเวศ ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรบุคคล และทรัพยากรวัฒนธรรม รวมทั้งปัจจัยและข้อจำกัดทั้งหมดที่เผชิญอยู่

รากเหง้าของภูมิปัญญาชาวบ้านจึงมักเกี่ยวเนื่องกับการนำ “สภาวะ” ตามธรรมชาติที่อยู่ ในวิสัยที่จะจัดการได้ หรือ “ภาวะ” ที่เกิดจากการกระทำ การเสาะสร้างของคนรุ่นก่อนๆ มาปรับแปรอให้เกื้อกูลแก่การดำรงชีพขั้นพื้นฐานหรือปัจจัย 4 อัน ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยาบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ แล้วภูมิปัญญาเหล่านั้นค่อยๆ แดกหน่อต่อทอดเป็นภูมิปัญญาเพื่อจรรโลงจิตใจ เป็นเครื่องประเทืองอารมณ์ อันได้แก่ ภูมิปัญญาประเภทงานช่างฝีมือ และศิลปกรรมพื้นบ้าน ตลอดจนภูมิปัญญาอันเป็นปทัสถานที่ยึดถือว่าเป็นความดีความงามตามคติชนหรือคตินาบ้าน

บรรดาภูมิปัญญาชาวบ้านทั้งปวง จำแนกเป็นประเภทใหญ่ๆ ตามอัตถประโยชน์ได้อย่างน้อย 5 ประเภท คือ เพื่อการยังชีพ เพื่อการพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สิน การพิทักษ์ฐานะและอำนาจ การจัดการเพื่อสาธารณประโยชน์ และภูมิปัญญาที่เป็นการสร้างสรรค์พิเศษ (สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2540 : 21-41)

ภูมิปัญญามักจะปรากฏให้เห็นในรูปของกระบวนการเรียนรู้ การสร้างสรรค์ การผลิตใหม่ และการถ่ายทอดความรู้ผ่านทางองค์กรทางสังคมในท้องถิ่นเพื่อปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อม นอกจากนี้ยังสามารถเห็นได้จากแบบแผนของความสัมพันธ์ทางสังคม เช่น ความสัมพันธ์ทางเครือญาติและเครือขาย ตลอดจนแบบแผนการใช้ทรัพยากร เช่น ที่ดิน น้ำ ป่า ซึ่งจะเป็นภูมิปัญญาที่สะท้อนคุณค่าทางศีลธรรมของสังคมนั้น ได้อย่างดี แต่อยู่ภายใต้เงื่อนไขที่ว่า สังคมนั้นจะต้องมีอิสระและมีความเป็นตัวของตัวเองพอสมควร (อานันท์ กาญจนพันธ์, 2544 : 164 – 166)

อัมพร แก้วหนู (2540 : 43-55) ให้คำจำกัดความของคำว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ด้านต่างๆ ที่ชุมชนหรือชาวบ้านสั่งสมมาเพื่อใช้ประโยชน์ในการเลี้ยงชีพ การบันเทิงเริงรมย์ หรือเพื่อประโยชน์ด้านอื่นๆ ในการดำรงชีวิต ทั้งชีวิตของชุมชนและของปัจเจกชน ครอบคลุมตั้งแต่ภูมิปัญญาด้านการเกษตร ศิลปการแสดงพื้นบ้าน การรักษาโรค การสร้างอาคารบ้านเรือน การอบรมเลี้ยงดูเด็ก หรือการจัดการศึกษาให้กับสมาชิกในสังคม หัตถกรรมหรือการผลิตเครื่องอุปโภคบริโภค

ต่างๆ ตลอดจนไปถึงการปกครอง การจัดการความขัดแย้งในชุมชนในสังคม ฯลฯ กล่าวได้โดยรวมว่า คือ สรรพวิชาความรู้ทั้งหมดที่ชุมชนใช้แก้ปัญหาหรือจรจโรงชีวิตของเขา และเน้นลงไปด้วยว่าเป็นความรู้ที่มีการสั่งสม มีรากฐานการพัฒนา การประยุกต์ใช้มายาวนานโดยผู้คนในชุมชนนั่นเอง กล่าวเช่นนี้ไม่ได้หมายความว่า จะปฏิเสธความรู้ที่ชุมชนรับเข้ามาจากภายนอก แต่ความรู้ที่รับเข้ามานั้นต้องเป็นความรู้ที่ผ่านการพิสูจน์มาแล้วว่าเข้ากันได้กับวิถีด้านต่างๆ ของชุมชน ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบใหม่ขึ้นมา บรรดาสรรพความรู้ที่ถูกขัดเกลาจนเหลือแต่แก่นสารสำคัญเป็นที่ยอมรับนั่นเอง น่าจะเรียกว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน”

ภูมิปัญญาด้านต่างๆ มักจะมีจุดร่วมกันหลายประการ คือ

1. เป็นการอาศัย ฟังฟังธรรมชาติ ดัดแปลงจากธรรมชาติ สรรค์สร้างขึ้นมาให้กลมกลืนกับธรรมชาติ แทนที่จะพยายามควบคุมธรรมชาติ
2. เน้นความเป็นพื้นบ้าน สิ่งที่ได้ในท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ วิชาการรักษาโรคที่ถ่ายทอดกันมา วัสดุอุปกรณ์ที่นำมาใช้ทำเครื่องมือเครื่องใช้
3. เป็นเทคโนโลยีที่เหมาะสมหรือเทคโนโลยีระดับกลางหรือต่ำ อย่างการทำสวนทำนา คนส่วนใหญ่สามารถทำได้ แต่ต้องมีการฝึกฝน มีการ “เรียน” สืบทอดกันมาในครอบครัว ไม่ต้องถึงขนาดเข้าโรงเรียน ซึ่งเป็นผลดี คือทุกคนรอบครัวสามารถพึ่งตนเอง สามารถฝึกฝนพัฒนาได้ด้วยตนเอง หรือถ่ายทอดกันภายในชุมชนได้ ไม่ต้องอาศัย “ผู้เชี่ยวชาญ” จากภายนอก
4. เมื่อเป็นความรู้ที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อน จึงเป็นความรู้ที่คนส่วนใหญ่หยิบเอาไปใช้ได้ เป็นความรู้สาธารณะ สร้างความเท่าเทียมกันในสังคมไปโดยปริยาย ในส่วนของความรู้หรือภูมิปัญญาเฉพาะทาง ต้องอาศัยคนที่ค่อนข้างเชี่ยวชาญ ก็จะเป็นความรู้ที่ไม่ได้ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น แพทย์แผนโบราณ เป็นต้น
5. ลักษณะที่กล่าวมาทั้งหมด ซึ่งให้เห็นถึงการโน้มนำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชน ในการผลิตอาหาร เครื่องใช้ไม้สอย การรักษาโรค เป็นการพึ่งตนเองในด้านปัจจัยที่จะนำมาใช้และพึ่งตนเองในด้านการถ่ายทอดความรู้ที่ต่อเนื่องๆ ไป

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม

เนื่องจากการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเลี้ยงนกอพยพกับการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม ของชุมชนในอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ซึ่งส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม การดำเนินชีวิตประจำวันของมุสลิมตั้งแต่การกิน การอยู่ การครองเรือน การประกอบอาชีพ ฯลฯ ผูกพันอยู่กับศาสนาอิสลามอย่างแน่นแฟ้น ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมต่างๆ ที่มีบ่อเกิดมาจากศาสนา เพราะมุสลิมยึดพระคัมภีร์อัลกุรอาน และแนวทางการดำเนินชีวิตของศาสดาหรือ

ท่านนบีมุฮัมมัดเป็นแม่บทในการดำเนินชีวิตประจำวันของตน ดังนั้น จำเป็นต้องกล่าวถึงเรื่องของศาสนาอิสลามโดยสรุปเพื่อเป็นพื้นฐานให้เข้าใจผลการวิจัยยิ่งขึ้น

“อิสลาม” เป็นชื่อของศาสนาหรือระบอบการดำเนินชีวิตที่มีการศรัทธาในพระเจ้าองค์เดียว พระนาม “อัลลอฮ์” อิสลามเป็นศาสนาของอัลลอฮ์ (พระผู้เป็นเจ้า) ที่ประทานแก่นุญญาติ ตั้งแต่มีมนุษย์คนแรกโดยผ่านศาสดา (นบีหรือรسلซึ่งเป็นมนุษย์) ให้เผยแพร่คำสอนของพระองค์แก่มนุษย์แต่ละยุคแต่ละสมัย ตามสภาพและวิวัฒนาการของสังคมในยุค หรือสมัยนั้นๆ และอัลลอฮ์ได้ทรงให้คำสอนของพระองค์ครบถ้วน เป็นระบอบการดำเนินชีวิตที่สมบูรณ์ที่สุดในสมัยของท่านนบีมุฮัมมัด (เมื่อมุสลิมเอ่ยชื่อท่านนบีมุฮัมมัด จะต้องตามด้วยคำขอพรเป็นภาษาอาหรับว่า “ศ็อลลัลลอฮ์ สละลัยอิ วะซัลลิม” แปลว่า ขอความเจริญและความสันติจงประสบแด่ท่าน ในหนังสือทั่วไปที่เขียนโดยนักวิชาการมุสลิมมักจะใช้คำย่อ หรืออยู่ในวงเล็บว่า ศ็อลฯ หรือ ซ.ล.) ศาสดาท่านสุดท้าย (ซึ่งต่อไปนี้จะไม่มีศาสดาอีก) เมื่อ ค.ศ. 610 หรือ พ.ศ. 1153 คือประมาณ 1,400 กว่าปีล่วงมาแล้ว ณ ดินแดนซึ่งเป็นประเทศซาอุดีอาระเบีย ในปัจจุบัน

ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่สอนยืนยันพระเป็นเจ้าสูงสุดเพียงองค์เดียว คือ อัลลอฮ์ ดังจะเห็นได้จากคำว่า “อิสลาม” มาจากภาษาอาหรับว่า “อัสลามะ” แปลว่า การยอมตาม ยอมจำนน ยอมตน ซึ่งมาจากรากศัพท์ว่า “สะลิมะ” แปลว่า สันติ คำว่าอิสลามจึงหมายถึงการยอมตน ยอมตาม ยอมจำนน เชื่อฟัง นอบน้อมต่อพระเป็นเจ้า (อัลลอฮ์) เพื่อให้พบกับสันติสุขทั้งในโลกนี้และในโลกหน้า ซึ่งหมายความว่า ต้องมอบกายและจิตใจแก่องค์อัลลอฮ์เพียงพระองค์เดียว หลักการที่สำคัญที่สุดในศาสนาอิสลามคือการศรัทธาในเอกภาพของอัลลอฮ์ (เตาฮีด) ให้เคารพบูชาพระเป็นเจ้าองค์เดียว คือ อัลลอฮ์เท่านั้น ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม เรียกว่า “มุสลิม” มาจากรากศัพท์คำเดียวกับคำว่า “อิสลาม” แปลว่า ผู้หรือสิ่งที่ยอมตาม ยอมจำนน เชื่อฟัง นอบน้อมกายและใจให้แก่อัลลอฮ์ กล่าวคือเป็นผู้ปฏิบัติตนตามบทบัญญัติของพระองค์อัลลอฮ์ ยอมรับในอำนาจอันสูงส่งของพระองค์ มุสลิมถือว่าศาสนาอิสลามเป็นศาสนาของอัลลอฮ์ อิสลามจึงเป็นศาสนาที่อัลลอฮ์ประทานให้เป็นธรรมนูญในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ โดยมีระบบคำสอนทั้งหมดประกอบด้วย

1. หลักศรัทธา (อัครานุลอิมาน)

ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่เน้นหลักศรัทธาว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุด เพราะเมื่อมีความศรัทธาที่มั่นคง ย่อมนำไปสู่การปฏิบัติตนตามแนวทางของอิสลาม ศรัทธาหรือความเชื่อนี้เรียกว่า “อีมาน” มาจากคำว่า “อามะนะะ” หมายถึง การปักใจเชื่อในสิ่งใดหรือเรื่องใด โดยปราศจากความเคลือบแคลงสงสัย หลักศรัทธาอันเป็นพื้นฐานของศาสนาอิสลาม ประกอบด้วยหลักการศรัทธามี 6 ประการ (จะละเว้นข้อใดมิได้อ่างเด็ดขาด) คือ

1.1 ศรัทธาในพระเป็นเจ้า มุสลิมจะต้องศรัทธาในพระเป็นเจ้า อัลลอฮ์เพียงพระองค์เดียว มุสลิมต้องยินดีกระทำในสิ่งที่พระองค์ทรงบัญชาให้ปฏิบัติและละเว้นสิ่งที่พระองค์ทรงห้าม ไม่ทำการสักการะสิ่งอื่นใดได้เสมอพระองค์ซึ่งถือว่าการตั้งภาคีต่ออัลลอฮ์ การตั้งภาคีต่ออัลลอฮ์ถือว่าเป็นบาปอย่างใหญ่หลวง เป็นการปฏิเสธอัลลอฮ์ และผลของการตั้งภาคีคือนรก นอกจากมุสลิมจะศรัทธาว่ามีพระเป็นเจ้าพระองค์เดียวแล้ว มุสลิมจะต้องยอมรับในคุณลักษณะของพระเป็นเจ้า เช่น พระองค์ทรงรู้ ทรงเห็น ทรงได้ยินทุกสรรพสิ่งทั้งในที่ลับและที่แจ้ง ตลอดจนในหัวใจของมนุษย์ ทรงสร้างสรรพสิ่งทั้งมวล ทรงเมตตากรุณา ทรงยุติธรรม ฯลฯ มุสลิมต้องมีจิตใจมั่นคง มีความศรัทธาต่อพระเป็นเจ้า ซึ่งถือเป็นหัวใจของการเป็นมุสลิม ต้องเคารพเชื่อฟังคำสั่งสอนและดำเนินชีวิตตามแนวทางของพระองค์

1.2 ศรัทธาในบรรดามลาอิกะฮ์ มุสลิมจะต้องเชื่อในการมีอยู่ของสิ่งหนึ่งที่พระเป็นเจ้าทรงสร้างขึ้นเรียกว่า มลาอิกะฮ์ สร้างจากแสงสว่าง ไม่มีเพศ ไม่รับประทาน ไม่หลับนอน บางครั้งจำแลงตนในรูปของมนุษย์ เป็นบ่าวของอัลลอฮ์ ทำหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายจากอัลลอฮ์ เป็นผู้ที่มีเกียรติยิ่ง บำเพ็ญแต่ความดี ไม่กระทำความชั่วเลย ทำหน้าที่ในระบบการดำรงอยู่ของสิ่งทั้งหลายตามพระบัญชาของอัลลอฮ์ มุสลิมต้องศรัทธาในบรรดามลาอิกะฮ์ว่ามีจริง อันจะเป็นผลดีแก่ผู้ศรัทธาเอง คือจะทำให้กระทำความดี ละเว้นความชั่ว เพราะแต่ละคนมีมลาอิกะฮ์คอยบันทึกความดีความชั่วอยู่ตลอดเวลา

1.3 ศรัทธาในคัมภีร์ทั้งหลายของอัลลอฮ์ เป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคนที่จะต้องศรัทธาในบรรดาคัมภีร์ต่างๆ ที่อัลลอฮ์ประทานมา คัมภีร์ต่างๆ ทั้งหมด สามารถสรุปคำสอนได้ 4 ประการ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระผู้เป็นเจ้า การปฏิบัติต่อตนเอง ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ความสัมพันธ์ต่อธรรมชาติและสิ่งอื่นซึ่งพระเป็นเจ้าทรงสร้างขึ้น

1.4 ศรัทธาในบรรดาศาสนทูต มุสลิมจะต้องศรัทธาว่าพระเป็นเจ้าทรงเลือกสรรบุคคลในหมู่มนุษยชาติให้เป็นผู้สื่อสาร นำบทบัญญัติของพระองค์มาสั่งสอนแก่มนุษยชาติทุกยุคทุกสมัย นักวิชาการได้สรุปคุณลักษณะของศาสนทูตไว้ว่าจะต้องมีครบ 4 ประการ คือ (1) ความซื่อสัตย์สุจริต เป็นที่ไว้วางใจของบุคคลทั่วไป ไม่คดโกง ไม่กระบัดสัตย์ (2) มีสติจะ พูดจริงทำจริง ไม่โกหก ไม่หลอกลวงใคร (3) มีสติปัญญาเป็นอัจฉริยะ (4) ทำหน้าที่เผยแผ่โอองการจากพระเป็นเจ้าแก่ประชาชนทั่วไปโดยไม่ปิดบัง และด้วยความตั้งใจสูงมีมานะอดทน เพียรพยายามไม่ย่อท้อต่อการขัดขวางของผู้ใดทั้งสิ้น (ตำนักจุฬาราชมนตรี อังใน รักใจ สุพรรณโกมุท, 2543 : 57-62)

1.5 ศรัทธาในวันสิ้นโลก มุสลิมต้องศรัทธาว่าโลกนี้เป็นโลกแห่งการทดลอง เป็นโลกที่ไม่จีรัง จะต้องมิวันแตกสลายไปในที่สุด ซึ่งวันนั้นเรียกว่าวันกิยามะฮ์ หรือวันแห่งการ

พิพากษาในการงานที่เขาได้ประกอบไว้ในโลกนี้ เมื่อถึงวันนั้นมนุษย์ทั้งหมดจะต้องไปรวม ณ ที่ของอัลลอฮ์ เพื่อการสอบสวนและการตอบแทนความดีความชั่วที่มนุษย์ประกอบไว้

1.6 ศรัทธาต่อการกำหนดสภาวะ ระเบียบสภาวะของการดำรงอยู่เป็นสิ่งที่พระเป็นเจ้าได้กำหนดไว้แก่จักรวาล โลกและมนุษยชาติ ทั้งนี้ เพราะเมื่อพระเป็นเจ้าได้ทรงสร้างสิ่งต่างๆ ขึ้นแล้ว พระองค์ก็ทรงสร้างกฎที่จะควบคุมการทำงานของสิ่งเหล่านั้นให้ดำเนินไปอย่างเป็นระเบียบ ไม่มีสิ่งใดสามารถลบล้างหรือเปลี่ยนแปลงให้เป็นอย่างอื่น

2. หลักปฏิบัติ (อัลกานูลอิสลาม)

คำสอนในศาสนาอิสลามนั้นมีความครอบคลุมในทุกๆ ด้านของการดำเนินชีวิต ดังนั้น อิสลามจึงเน้นในเรื่องของการปฏิบัติตนตามแนวทางของพระเป็นเจ้า การปฏิบัติอันเป็นพื้นฐานที่สำคัญของความเป็นมุสลิม เรียกว่า อัลกานูลอิมาน ซึ่งประกอบด้วยหลักการปฏิบัติ 5 ประการ คือ

2.1 การปฏิญาณตน คำปฏิญาณตน ได้แก่ “อฮฺชะฮฺอ์นลาอลาฮะ อิลลัลลอฮ์ วะอฮฺชะฮฺอ์นนะมุฮัมมัดเราะฮะ ชุตุลลอฮ์” ซึ่งแปลว่า “ข้าพเจ้าขอปฏิญาณว่า แน่แท้ไม่มีพระเป็นเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ และข้าพเจ้าขอปฏิญาณว่า แน่แท้มุฮัมมัดเป็นศาสนทูตของอัลลอฮ์” การปฏิญาณตน คือหัวใจของการเป็นมุสลิม เป็นหลักปฏิบัติที่สรุปมาจากหลักความศรัทธา ที่แบ่งออกเป็น 2 ประการที่สำคัญ คือ การศรัทธาในพระองค์อัลลอฮ์และคำสั่งของพระองค์ คือ คัมภีร์อัลกุรอาน และการศรัทธาในท่านศาสดามุฮัมมัด คำสอนและจริยวัตรของท่าน มุสลิมจะต้องกล่าวปฏิญาณตนเพื่อแสดงถึงความศรัทธา ซึ่งการปฏิญาณตนดังกล่าวนี้ เป็นการกล่าวคำปฏิญาณตนในการเป็นมุสลิมและการเข้ารับอิสลาม

2.2 การนมาซ นมาซหรือการละหมาด ภาษาอาหรับ เรียกว่า ศอลาฮ์ เป็นการนมัสการพระเป็นเจ้าเพื่อแสดงความภักดี เป็นการสำรวมจิตระลึกถึงพระเป็นเจ้า การนมาซนี้ยังเป็นการขัดเกลาจิตใจและร่างกายของมนุษย์ให้สะอาดบริสุทธิ์อยู่ในแนวทางของพระองค์ การนมาซเป็นศาสนกิจประการเดียวของมุสลิมที่ต้องปฏิบัติประจำอยู่ตลอดเวลา อย่างน้อยวันละ 5 ครั้ง (ภายใน 24 ชั่วโมง) เป็นการเข้าเฝ้าพระเป็นเจ้า ทำตนให้ใกล้ชิดกับพระองค์ ทำให้สำนึกในบุญคุณของพระองค์ในการที่พระองค์ได้ทรงบังเกิดเราในฐานะของผู้ที่มีความประเสริฐสุด สำรวมตน ไม่ปล่อยตนให้ประพฤตชั่วแต่ปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีงาม

2.3 การถือศีลอด มาจากภาษาอาหรับว่า “อัศศิยาม” แปลว่า การละ การงดเว้น การระงับยับยั้ง การครองตน การถือศีลอด หมายถึง การงดเว้นจากการบริโภคอาหาร การดื่ม รวมไปถึงการสำรวมตนจากการทำชั่ว ทั้งทางด้านกายกรรม วาจกรรมและมโนกรรม และทุกสิ่งที่ทำให้เสียการถือศีลอด ตั้งแต่รุ่งอรุณจนถึงตะวันตกดิน โดยมีเจตนาในการกระทำเพื่อแสดงความเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์ ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ช่วงเวลาในการถือศีลอดคือเดือนรอมฎอนเป็นเวลา 29-30 วัน

2.4 การบริจาคชะกาต “ชะกาต” เป็นคำที่มาจากภาษาอาหรับว่า “ชะกาฮ์” แปลว่าความจำเริญงอกงาม การเพิ่มทวี การทำให้บริสุทธิ์หรือการขัดเกลาจิตใจ ชะกาตเป็นหลักปฏิบัติข้อหนึ่งที่มุสลิมส่วนหนึ่งจะต้องปฏิบัติทุกรอบ 1 ปี กล่าวคือ ชะกาตเป็นการจ่ายทานบังคับสำหรับมุสลิมที่มีทรัพย์สินเงินทองครบตามจำนวนที่ถูกกำหนดไว้ให้แก่ผู้ที่มีสิทธิรับตามอัตราที่ได้ถูกกำหนดไว้แล้วเช่นกัน ภายในทุกรอบ 1 ปี อิสลามถือว่า จำนวนของทรัพย์สินที่ถูกนำไปจ่ายเป็นทาน ชะกาตนั้นยังความเจริญและงอกงามให้แก่ส่วนที่เหลือจากที่ได้จ่ายไป และเป็นการชำระตนของผู้บริจาคด้วย

2.5 การประกอบพิธีฮัจญ์ ฮัจญ์ แปลว่า การมุ่งไปสู่หรือการไปเยือน หมายถึงการเดินทางมุ่งไปสู่บัยตุลลอฮ์หรืออัลกะอ์บะฮ์ ณ นครเมกกะฮ์ เพื่อประกอบศาสนกิจโดยมีขั้นตอนการปฏิบัติและตามระยะเวลาที่กำหนด ฮัจญ์เป็นบัญญัติข้อที่ 5 ในหลักปฏิบัติ 5 ประการของมุสลิม เป็นข้อบังคับเฉพาะผู้ที่มีความสามารถเพียงพอที่จะปฏิบัติได้ กล่าวคือ มีความพร้อมทั้งด้านร่างกายและทรัพย์สิน ตลอดจนความปลอดภัยในการเดินทาง จุดมุ่งหมายของการประกอบพิธีฮัจญ์ก็เพื่อเป็นการแสดงถึงการนอบน้อมยอมจำนนต่อพระองค์อัลลอฮ์อย่างสิ้นเชิง แสดงให้เห็นถึงเอกภาพของอัลลอฮ์ แสดงถึงความเสมอภาค สัมพันธภาพและภราดรภาพในหมู่มนุษยชาติ และเป็นการเตือนรำลึกถึงประวัติศาสตร์อิสลาม (เสาวนีย์ จิตต์หวมุด อังใน รักใจ สุพรรณ โภมุต, 2543 : 66)

3. หลักคุณธรรม (อัลอิห์ซาน)

หลักคุณธรรม หรือ อิห์ซาน ตามตัวอักษรหมายถึง “ความดี ความประเสริฐ การกระทำในสิ่งงดงาม การให้คุณ การกระทำที่สมบูรณ์” ซึ่งอาจารย์เรียกได้ว่า คุณธรรม คำนี้เป็นอาการนามของคำกริยา “อะหฺชะนะะ” ซึ่งหมายถึง “ทำให้ดี ทำให้งดงาม ทำให้สมบูรณ์” ท่านศาสดามุฮัมมัดจัดอิห์ซานเป็นองค์ประกอบ 1 ใน 3 ของศาสนาอิสลาม คือ อีมาน (หลักศรัทธา) อิสลาม (หลักปฏิบัติ) และอิห์ซาน (หลักคุณธรรม) ท่านศาสดามุฮัมมัดให้ความหมายว่า “อิห์ซาน คือ ท่านเคารพภักดีอัลลอฮ์เสมือนท่านเห็นพระองค์ หรือมิฉะนั้น แน่นอนพระองค์ทรงเห็นท่านอยู่” ความหมายของอิห์ซาน โดยทั่วไปตามหลักฐานในคัมภีร์อัลกุรอาน และหะดีษ เป็นทั้งความดีงามและความประพฤติที่ดีหรือจริยธรรม (ราชบัณฑิตยสถาน อังใน รักใจ สุพรรณ โภมุต, 2543 : 66)

อิสลามเป็นระบอบการดำเนินชีวิต ที่มีข้อแนะนำให้ปฏิบัติในชีวิตประจำวันทุกอย่าง ตั้งแต่ตื่นนอนจนกระทั่งเข้านอนอีกครั้ง เช่น การกิน การอยู่ การคบเพื่อน การครองเรือน หน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อพ่อแม่ พี่น้อง สามี ภรรยา ลูก เพื่อนบ้าน ฯลฯ การประกอบอาชีพ การคลัง การมรดก การเยี่ยมเยียนผู้ป่วย การจัดการศพด้วยการห้ามเผา (ฝัง) ฯลฯ มีข้อห้ามและบทลงโทษ เช่น ผู้ที่ดื่มสุราจะต้องถูกเขียน 80 ที ผู้ละเมิดประเวณีต้องถูกเขียน 100 ที ขโมยโดยสันดานจะต้องถูกตัดมือ พวกเขาจะต้องถูกตัดมือสลับข้างกับเท้า เพราะถือว่าเป็นภัยต่อสังคมอย่างร้ายแรง มาตรการโดย

เจตนาจะพ้นความผิดได้ก็ต่อเมื่อได้รับการตัดสินความผิด หรือมีการตกลงระหว่างคู่กรณี หรือมีการชดเชยค่าเสียหาย (ไม่ใช่หนีไป 20 ปี แล้วหมดอายุความ) ฯลฯ

ความผิดที่ร้ายแรงที่สุดที่อัลลอฮ์ไม่ทรงอภัย คือ ตั้งภาคต่ออัลลอฮ์ เช่น กราบไหว้รูปปั้น ดวงตะวัน เจ้าแม่ เจ้าพ่อ การเชื่อถือ โขกลาง คูหมอ ไสยศาสตร์ การร่วมประพาศปฏิบัติในพิธีของศาสนาอื่น เช่น ทำบุญทอดกฐิน ทอดผ้าป่า พิธีไหว้ครู ลอยกระทง หล่อเทียนพรรษา ฯลฯ ความผิดร้ายแรงเหล่านี้แม้มิได้มีบทลงโทษในโลกนี้ เพราะอิสลามให้สิทธิแก่มนุษย์ที่จะศรัทธาหรือไม่ศรัทธาก็ได้ แต่จะถูกพิจารณาโทษในวันแห่งการตัดสิน

อิสลามกำหนดให้มุสลิมทุกคนไม่ว่าชาติใด ภาษาใดเป็นพี่น้องกัน ชาย-หญิง มีสิทธิเท่าเทียมกัน อยู่ภายใต้กฎระเบียบ ข้อบังคับของศาสนาเหมือนกันหมด (ยกเว้นเด็ก คนเสียจริต และผู้อ่อนแอ) แต่หญิงมีหน้าที่ต่างจากชาย (กำหนดให้ชายเป็นใหญ่ในบ้านและหญิงเป็นใหญ่ในบ้าน) ทุกคนจะได้รับผลตอบแทนความดีตามที่ได้ชวนชวายไว้ อิสลามไม่มีระบบสงฆ์ ไม่มีระบบศักดิ์นา ไม่มีการมอบหน้าที่ให้ผู้ใดผู้หนึ่งเป็นผู้สืบศาสนา แต่มุสลิมทุกคนมีหน้าที่เรียนรู้ ปฏิบัติตามหลักการของศาสนา และพร้อมที่จะเผยแพร่สู่ผู้อื่นด้วยหน้าที่หลัก 2 ประการ คือ หน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่ออัลลอฮ์ (พระเจ้าเป็นเจ้า) ด้วยการเคารพภักดี และหน้าที่กระทำความดีต่อเพื่อนมนุษย์โดยหวังความโปรดปรานจากอัลลอฮ์ ดังนั้น การดำเนินชีวิตของมุสลิมจึงผูกพันอยู่กับอัลลอฮ์ตลอดเวลา และทำความดีคล้ายดั่งที่เห็นพระองค์ เพราะแม้เราไม่เห็นพระองค์ พระองค์ก็ทรงเห็นเรา (มานีซูไทย อังโน มนัสศิริ ลูกรักษ์, 2543 : 25-28)

จากเอกสารดังกล่าว สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นประสบการณ์ทางด้านความรู้ ความคิด ความเชื่อ ตลอดจนความสามารถทางสติปัญญา ความชำนาญในการปรับตัวและดำรงชีวิตในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์และเป็นความรู้เฉพาะท้องถิ่นอย่างเป็นองค์รวม และรอบด้านเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันของมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติ วิธีคิดดังกล่าวเกิดจากการสังเกต ทดลอง พิสูจน์ จนเกิดการเรียนรู้ และเป็นประสบการณ์ที่ได้สั่งสมและถ่ายทอดสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคนของผู้ที่อาศัยในท้องถิ่นหรือชุมชนนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเครื่องชี้ว่า การใช้ชีวิตยั่งยืนและถาวรระหว่างคนกับคน คนกับสัตว์ พืช และธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสมนั้นควรทำอย่างไร ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นวัฒนธรรมที่มีทั้งระดับความเชื่อ และสามัญสำนึกที่แสดงออกในรูปของขนบธรรมเนียมประเพณีและจารีต

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับนิเวศวิทยาของนก

ในการศึกษานิเวศวิทยาของสัตว์นั้น วรณ สมร่วง (2528) ได้ทำการรวบรวมจากงานวิจัยสรุปได้ว่า นิเวศวิทยา คือ การศึกษาถึงความสัมพันธ์ของสัตว์และพืชกับปัจจัยแวดล้อม และในสิ่งแวดล้อมทั้งหลายทั้งหมด มันจะมีผลอย่างมากในปัจจัยของการดำรงชีวิตทั้งทางกายภาพและชีวภาพ และในการศึกษารูปแบบนี้ เป็นศาสตร์อย่างหนึ่งในวิชานิเวศวิทยาซึ่งว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตและสภาพแวดล้อม การศึกษาทางด้านนิเวศวิทยานกนั้นก็คือ การนำไปสู่ข้อพิจารณาของปัจจัยทั้งหมดที่มีความสัมพันธ์ต่อชีวิตของนก เช่น อากาศและอิทธิพลของมันที่มีต่อพืชและสัตว์ และผลกระทบของพืชและสัตว์ต่อสภาพแวดล้อมและสิ่งอื่นๆ นี่คือนหนทางที่จะนำไปสู่การศึกษานิเวศวิทยานก ปัจจัยในสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับนกมี 2 ปัจจัย คือ

1) ปัจจัยทางกายภาพ (Physical factor) ได้แก่ อุณหภูมิ ความชื้น แสงอาทิตย์ น้ำฝน และลม ซึ่งปัจจัยทางกายภาพนี้มีผลกระทบโดยตรงและโดยอ้อมต่อนก โดยที่มันจะอยู่ได้ก็ต้องอาศัยสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ นกแต่ละชนิดจะมีความคงทนต่อปัจจัยดังกล่าวแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับชนิดของนก อายุ สภาพร่างกายและปัจจัยอื่นๆ ประกอบกัน เช่น อุณหภูมิของอากาศมีผลต่อในเรื่องการกระจาย (distribution) การอพยพ (migration) การร้อง (singing) การสร้างรัง (nesting) การผลัดขน (molt) และนกขนาดใหญ่ทนต่ออุณหภูมิของอากาศหนาวเย็นได้ดีกว่านกเล็ก ๆ

2) ปัจจัยทางชีวภาพ (Biological factor) ได้แก่ อาหาร พืชพรรณและสัตว์ ปัจจัยทางชีวภาพเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสิ่งมีชีวิตด้วยกัน เช่น พืชพรรณ นกชนิดเดียวกัน นกต่างชนิดกันหรือกับสัตว์อื่นๆ

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์ (อ้างถึงใน วรณ สมร่วง, 2528 : 11) ศึกษาประชากรของนกน้ำที่บริเวณทะเลน้อยและคูขุด พบว่า ประชากรของนกขึ้นอยู่กับฤดูกาล ฝนน้ำ ระดับน้ำ ความเค็มของน้ำ และความอุดมสมบูรณ์ของพืชและสัตว์ที่เป็นอาหาร และพบว่า ประชากรนกบริเวณคูขุดในแต่ละเดือนไม่คงที่ เนื่องมาจากอิทธิพลของความเค็มของน้ำทะเล ช่วงที่มีนกกมากที่สุด คือ ระหว่างเดือนธันวาคม – มีนาคม หรือช่วงฤดูฝนต่อฤดูแล้ง เพราะระดับน้ำบริเวณคูขุดเพิ่มมากขึ้น ดินเอน้ำเค็มถอยร่นไป ทำให้น้ำในทะเลสาบมีความเค็มต่ำ สัตว์น้ำและพืชน้ำที่เป็นอาหารและแหล่งที่อยู่อาศัยของนกมีความอุดมสมบูรณ์ ประชากรนกมีมาก

พื้นดินมีผลต่อนกทั้งโดยตรงและโดยอ้อม โดยที่นกบางชนิดใช้พื้นดินเป็นที่สำหรับนอน พักผ่อนหรือยาบพ ทำรังวางไข่ จากการศึกษาของ บุษบง กาญจนสาขา (อ้างถึงใน วรณ สมร่วง, 2528 : 11) ได้ศึกษาการทำรังของนกในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่างเก็บน้ำบางพระ พบว่า นกประเภทที่ทำรังบนพื้นดินหรืออาศัยดินเป็นพื้นที่ในการทำรังวางไข่ เช่น นกคบบุงทำรังวางไข่บนพื้นดินโดยไม่มี

วัสดุรองรับเลข นกจากฝนปีกแดงทำรังวางบนพื้นดินที่เป็นแอ่งตื้น และนกกระแตแต้แว๊ดทำรังที่โล่ง ที่มีต้นหญ้าและพืชทอดนอนไปบนดิน

โอภาส ขอบเขตต์ (อ้างถึงใน วรุณ สมร่าง, 2528 : 13) ได้ศึกษานกและแบ่งสังคมของ นกออกเป็น 5 พวก คือ ระดับสูงกว่ายอดไม้ ระดับยอดไม้ ระดับกลางของยอดไม้ ระดับต่ำกว่ายอดไม้ และระดับผิวดิน และระดับที่พบนกมากที่สุดคือ ระดับกลางของยอดไม้ พฤติกรรมการกินอาหารของนกระจ้อยพบว่า นกในสกุลเดียวกันแต่ต่างชนิดกัน มีการหากินต่างระดับความสูงกันได้ เพื่อลดความแอ่งแอ่งในสังคมของนก เช่น ในสังคมของนกกาน้ำก็แบ่งพื้นที่ทำรังเพื่อลดการแอ่งแอ่งกัน ความสัมพันธ์ของสังคมของนกกับโครงสร้างของพรรณพืชในป่า พบว่า ในป่าสนและป่าที่มีพรรณไม้ขึ้นอยู่อย่างหนาแน่นเพียง 1 หรือ 2 ชนิด จะพบจำนวนชนิดของนกล้นน้อย อย่างในกรณีของ นกน้ำเช่นกัน พืชพรรณก็มีบทบาทในเรื่องของเป็นที่พักอาศัย และปกป้องไข่และรังของนกน้ำในฤดู ที่มีอากาศหนาวเย็น ในบางกรณีบางชนิดก็มีพฤติกรรมการหากินอยู่ตามเรือนยอดของต้นไม้เท่านั้น นกบางชนิดอาจมีความสัมพันธ์ทั้งในแง่มิตรและศัตรู เช่น การแพร่กระจายของอีกาจะสัมพันธ์กับการวางไข่ของนกน้ำ และเป็นศัตรูธรรมชาติที่สำคัญของนกน้ำ

สภาพแวดล้อมของนกเขาขาวตามธรรมชาติ

ตั้งแต่เดิมมาแหล่งอาศัยตามธรรมชาติของนกชนิดต่างๆ ในประเทศไทย มีลักษณะเป็น ป่าดงและหนองน้ำที่มีพรรณไม้ขึ้นปะปนกันอยู่หลากหลายชนิด ป่าดงอุดมไปด้วยนกสีเขียวที่ ออกหากินเป็นคู่ๆ หรือเป็นฝูงไปตามพุ่มไม้หรือเรือนยอด ในขณะที่หนองน้ำเต็มไปด้วยนกน้ำ หลายชนิดที่กำลังล่าปลาและสัตว์น้ำต่างๆ ตั้งแต่ชายตลิ่งลงไปถึงกลางน้ำ ต่อมามนุษย์ได้เปลี่ยนแปลงสภาพธรรมชาติเหล่านี้เพื่อเป็นแหล่งอาศัยและแหล่งทำการเกษตร ป่าส่วนหนึ่งจึงกลายเป็นสวนผลไม้ หนองน้ำกลายเป็นนาข้าวที่กว้างใหญ่ แหล่งอาศัยที่เกิดขึ้นใหม่นี้ จะมีนกชนิดใหม่ๆ มาอาศัยเพิ่มเติมอีกหลายชนิด

นกก็เหมือนสัตว์โลกชนิดอื่นๆ ที่ต้องการดำรงชีวิตอยู่อย่างเหมาะสมที่สุดในสภาพ แหล่งอาศัยหนึ่งๆ และสามารถมีชีวิตอยู่ได้ในสภาพแหล่งอาศัยอื่นที่มีความแตกต่างกันออกไปไม่มากนัก นกจะใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่ในแหล่งอาศัยที่โปรดปราน มีการปรับปรุงและนิสัยต่างๆ ให้เหมาะสมต่อการใช้ชีวิตในสภาพนั้นๆ นกที่อาศัยอยู่ตามเรือนยอดต้นไม้ในป่ามีลำตัวสีเขียวกลมกลืนกับสีเขียวของใบไม้ กินผลไม้ป่าและแมลงที่มีชุกชุมมากในป่า นกที่อาศัยอยู่ตามสวนผลไม้ที่โปร่งกว่าป่าแต่ยังคงความร่มครึ้มอยู่ มีลำตัวสีออกน้ำตาลหรือสีเขียวคล้ำกินผลไม้ที่เร่าปลุกไว้เป็นอาหาร ในขณะที่นกที่อาศัยอยู่ตามทุ่งโล่งในนาข้าวและดงหญ้าสูง มักมีลำตัวสีขาวเด่นสะดุดตา หรือลำตัวสีน้ำตาลต่างๆ ทำให้พรางตัวซ่อนอยู่ในกอหญ้าได้ง่าย

นกเขาชวา หรือนกเขาเล็ก เป็นนกประเภทหนึ่งจัดอยู่ในวงศ์ COLUMBIDAC นกเขาชวาอยู่ในสกุล Geopelia Striata Linnaeus มีชื่อในภาษาอังกฤษว่า Zebra Dove มีสีเทาคล้ำ (มัลลิกา คณานุรักษ์, 2527 : 8) มีลักษณะเด่น คือ มีขนาดค่อนข้างเล็กกว่านกชนิดอื่น มีลายขาวดำสลับกันที่ข้างคอและข้างลำตัว ตัวผู้ตัวเมียมีลักษณะคล้ายกัน เมื่อมนุษย์ได้เปลี่ยนแปลงสภาพป่าเป็นแหล่งอาศัยและพื้นที่ทางการเกษตร นกเขาชวาจึงได้ปรับนิสัยให้เหมาะสมต่อการใช้ชีวิตในสภาพแวดล้อมใหม่ ซึ่งจากการสัมภาษณ์ นายวิรัช จิระโร (สัมภาษณ์วิรัช จิระโร : 25 พฤศจิกายน 2546) ข้าราชการบำนาญ ผู้เลี้ยงนกเขาชวามากกว่า 30 ปี เล่าว่า นกเขาชวาป่าอาศัยอยู่ตามป่าโปร่ง ไม่อยู่ในป่าใหญ่ อาศัยตามท้องทุ่งชายป่าที่มีทุ่งนาและไม่ไกลจากแหล่งน้ำนัก เพราะเป็นแหล่งหากิน มักอาศัยอยู่โขนริมทะเลถึงที่ราบขึ้นไปไม่เกิน 30 กิโลเมตร มักจะอยู่เป็นคู่ โดยเฉพาะฤดูผสมพันธุ์ เวลาเดียวกันจะเห็นตัวผู้ก้มหัวร้อง เกี่ยวไปรอบๆ ตัวเมีย พอตัวเมียตามไปจะไปไล่จิกตีตัวผู้จนรักกัน แล้วเลือกต้นไม้ทำรัง 5 ต้น เพื่อกันงู กันภัยต่างๆ ที่จะมาทำร้ายไข่ มักทำรังวางไข่บนต้นไม้ที่ขึ้นอยู่บนหัวคันนา สูงจากพื้นดิน 2.5 – 3.0 เมตร ทั้งตัวผู้ตัวเมียจะช่วยกันทำรังและผลัดกันกกไข่เลี้ยงลูกอ่อน แม่จะบินลงหากินอีกทาง เวลาขึ้นรังก็จะบินขึ้นอีกทาง เพราะกลัวว่างูหรือสัตว์อื่นจะรู้ว่าลูกอยู่ในรัง รังทำด้วยริ้วไม้เล็กๆ มีใบหญ้ารองพอเป็นแอ่งวางไข่ตรงกลาง ปีหนึ่งวางไข่ 2 ครั้งๆ ละ 2 ฟอง คือในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนมีนาคม และในช่วงเดือนกรกฎาคมถึงเดือนกันยายน ซึ่งจะเป็นช่วงที่มีอาหารสมบูรณ์ อาหารส่วนใหญ่จะเป็นจำพวกเมล็ดพืช ได้แก่ เมล็ดข้าว เมล็ดดอกเห็ด ข้าวฟ่าง นอกจากนั้น นกเขาชวายังกินทราย ดินลูกรัง และดินปลวกตามหัวคันนาตามใกล้ต้นไม้ ตามกอไผ่ซึ่งเป็นอาหารประเภทยาของนกเขาชวา แต่เวลาที่นกเขาชวาร้องจะต้องบินเกาะบนกิ่งไม้ที่สูง

จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับนิเวศวิทยาของนก สรุปได้ว่า สภาพแวดล้อมของนกเขาชวา เมื่อแหล่งที่อยู่อาศัยเดิม คือ ป่าดงและหนองน้ำที่มีพรรณไม้ขึ้นปะปนกันอยู่หลากหลายชนิดได้ถูกมนุษย์เปลี่ยนแปลงกลายเป็นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทางการเกษตร นกเขาชวาได้ปรับนิสัยให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมใหม่ โดยจะอาศัยอยู่ตามป่าโปร่ง ใกล้กับไร่ ทุ่งนาและแหล่งน้ำ ทำรังวางไข่บนต้นไม้ที่ขึ้นตามหัวคันนา ปีหนึ่งวางไข่ 2 ครั้งๆ ละ 2 ฟอง คือในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนมีนาคม และในช่วงเดือนกรกฎาคมถึงเดือนกันยายน ซึ่งจะเป็นช่วงที่มีอาหารสมบูรณ์ และเวลาที่นกเขาชวาร้องจะต้องบินเกาะบนกิ่งไม้ที่สูง

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

เกษม จันทรแก้ว (2544 : 81) สรุปความหมายของการอนุรักษ์ไว้ว่า เป็นการใช้เพื่อความ ต้องการและประหยัดไว้เพื่อใช้ในอนาคต (Using of Immediate Needs and Saving for Future Use) โดยคำว่า การอนุรักษ์ ครอบคลุม การใช้ การเก็บ การรักษา/ซ่อมแซม การฟื้นฟู การพัฒนา การ ป้องกัน การสงวน และการแบ่งเขต ต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อที่จะได้เอื้ออำนวย ให้คุณภาพในการสนองความเป็นอยู่ของมนุษย์ตลอดไป

นิวัติ เรืองพานิช (2537 : 46-48) ได้ให้ความหมายการอนุรักษ์ ครอบคลุมนักวิชาการ หลายท่าน โดยกล่าวว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรให้เป็นประโยชน์แก่มหาชนมากที่สุดและใช้ให้เป็นเวลานานมากที่สุด ทั้งนี้จะต้องสูญเสียทรัพยากรโดยเปล่าประโยชน์น้อยที่สุด และจะต้องกระจายการใช้ประโยชน์ทรัพยากรโดยทั่วถึงกัน ฉะนั้น การอนุรักษ์จึงไม่ได้หมายถึงการ เก็บทรัพยากรไว้เฉยๆ แต่เป็นการนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์อย่างถูกต้องตามกาลเทศะ

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หมายถึง การใช้ทรัพยากรทั้งหลายในโลกนี้อย่างมีเหตุผลและ เป็นไปตามหลักอนุรักษ์วิทยา เพื่อให้สิ่งแวดล้อมอยู่ในลักษณะที่ดี มนุษย์ที่อยู่อาศัยจะมีชีวิตอยู่ อย่างมีคุณภาพที่ดีตลอดไป เพราะสิ่งแวดล้อมนั้นมีผลต่อสุขภาพและพลานามัยของมนุษย์ โดยมี หลักการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (เกษม จันทรแก้ว, 2544 : 94) ดังต่อไปนี้

1) ในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ จำเป็นจะต้องมีความรู้ในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ที่จะส่งผลต่อสิ่งแวดล้อม และจะให้ประโยชน์ต่อมนุษย์ ซึ่งอยู่ในแต่ละสิ่งแวดล้อมนั้นๆ อย่างน้อย จะต้องคำนึงถึงการสูญเสียอันเกิดจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ

2) รักษาทรัพยากรธรรมชาติที่จำเป็นและหายากด้วยความระมัดระวัง พร้อมทั้ง ประโยชน์และการทำให้อยู่ในสภาพเพิ่มพูนทั้งในด้านกายภาพและเศรษฐกิจเท่าที่จะทำได้ รวมทั้ง จะต้องตระหนักเสมอว่า การใช้ทรัพยากรธรรมชาติมากเกินไปจะไม่เป็นการปลอดภัยต่อสภาวะแวดล้อม

3) ต้องรักษาทรัพยากรที่ทดแทนได้นั้น โดยให้มีอัตราการผลิต (เพิ่มพูน) เท่ากับอัตรา การใช้หรืออัตราเกิดเท่ากับอัตราตายเป็นอย่างน้อย

4) ประชากรเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนไป ดังนั้น จำเป็นอย่าง ยิ่งที่จะต้องประมาณอัตราการเกิดและการเปลี่ยนแปลงของพลเมืองตลอดเวลา โดยพิจารณาความ ต้องการในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นสำคัญ

5) หาทางปรับปรุงวิธีการใหม่ๆ ในการที่จะผลิตและการใช้ทรัพยากรอย่างมี ประสิทธิภาพ อีกทั้งพยายามค้นคว้าสิ่งใหม่ๆ เพื่อให้ประชากรได้ใช้เพียงพอ

6) ให้การศึกษาแก่ประชาชน เพื่อให้เข้าใจถึงความสำคัญในการรักษาสมดุลตามธรรมชาติ ซึ่งต้องการทำให้สิ่งแวดล้อมอยู่ในสภาพที่ดี การให้การศึกษาอาจเป็นในและนอกโรงเรียน เหมาะสมกับสภาวะบุคคลเฉพาะถิ่น วิทยุฯ เพื่อให้ประชาชนเข้าใจในหลักการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ

7) การนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้จะต้องคำนึงถึงความถูกต้องตามกาลเทศะ (Time and Space)

8) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติต้องคำนึงถึงทรัพยากรอย่างอื่นด้วยในเวลาเดียวกัน ไม่ควรแยกพิจารณาอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียว เพราะทรัพยากรทุกอย่างมีส่วนสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด

9) ในการวางแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาดนั้น จะต้องไม่แยกมนุษย์ออกจากสภาพแวดล้อมทางสังคม หรือวัฒนธรรม หรือสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ เพราะว่าวัฒนธรรมและสังคมมนุษย์ได้พัฒนาตัวเองมาพร้อมกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของสังคมนั้นๆ กล่าวโดยทั่วไป การอนุรักษ์ ถือได้ว่าเป็นทางแห่งการดำเนินชีวิต เพราะมีส่วนเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งมีบทบาทต่อชีวิตมนุษย์เป็นอันมาก

10) ไม่มีโอกาสอนุรักษ์ใด ที่จะประสบผลสำเร็จ นอกเสียจากผู้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติจะได้ตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรนั้นๆ และใช้อย่างชาญฉลาด ให้เกิดผลดีในทุกด้านต่อสังคมมนุษย์ และการใช้ทรัพยากรให้อำนวยประโยชน์หลายๆ ด้านในเวลาเดียวกัน

วันเพ็ญ สุรฤกษ์ (2523 : 49-54) ได้รวบรวมแนวทางและมาตรการอนุรักษ์ สรุปได้ ดังนี้

1. วิธีหรือมาตรการอนุรักษ์โดยตรง เพื่อถนอม รักษา และใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาดที่สุด มี 7 วิธี คือ

1.1 การถนอม เป็นการใช้ประโยชน์สิ่งแวดล้อมที่พยายามให้คงสภาพต่างๆ ของธรรมชาติเดิมไว้ทั้งปริมาณและคุณภาพ และให้มีอยู่หรือยั่งยืน เช่น การเพาะปลูกแบบขั้นบันไดในเขตพื้นที่สูงชันเพื่อป้องกันดินพังทลาย การตัดไม้หรือทำไม้ในป่าไม่ให้เกินกำลังออก

1.2 การบูรณะหรือปรับปรุงให้กลับคืนสภาพ หมายถึงการใช้ประโยชน์สิ่งแวดล้อมได้ตลอดไปด้วยการรู้จักบูรณะปรับปรุงสิ่งแวดล้อมที่ใช้มานานจนเก่า เสื่อมสภาพคุณภาพ และใช้ประโยชน์แล้ว ให้กลับมีคุณภาพและใช้ประโยชน์ได้อีก เช่น การปลูกป่าทดแทนหรือการปลูกสร้างสวนป่า การแก้ไขปรับปรุงมลภาวะของน้ำให้มีคุณภาพ

1.3 การปรับปรุงให้ดีกว่าสภาพธรรมชาติ ในกรณีนี้ สิ่งแวดล้อมจะได้รับการปรับปรุงเพื่อให้มนุษย์ได้ใช้ประโยชน์สูงสุดและคุ้มค่า เช่น การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรที่พยายาม

ปรับปรุงให้ใช้ได้ตลอดปี และปรับปรุงให้ได้ผลผลิตต่อไร่สูงสุดเท่าที่จะปรับปรุงสมรรถนะของที่ดินเพาะปลูกได้

1.4 การผลิตและการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ มาตรการนี้ นิยมใช้กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพหรือทรัพยากรธรรมชาติประเภทหมดสภาพ หรือประเภทสิ้นเปลืองหมดไป เช่น ทรัพยากรแร่ต่างๆ ต้องมีมาตรการที่ระมัดระวังรอบคอบในการนำมาใช้ทุกขั้นตอน

1.5 การนำเอามาใช้ใหม่ มาตรการนี้จะช่วยให้เราใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมได้คุ้มค่าที่สุดและมีประสิทธิภาพ เพราะทรัพยากรธรรมชาติประเภทที่หมดสิ้นไป แต่เมื่อใช้จนหมดสภาพแล้วสามารถนำมาประดิษฐ์ใช้ใหม่

1.6 การใช้สิ่งอื่นแทน มาตรการนี้นิยมใช้กันมาก โดยเฉพาะกับสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรประเภทที่หมดสิ้น สร้างตัวขึ้นมาใหม่ยากและนาน ราคาแพง บุรณะยาก ด้วยการหันมาใช้ประโยชน์จากสิ่งอื่นทดแทนกัน เช่น การใช้ผงถ่านหินลิกไนต์และกลายเป็นเชื้อเพลิงในโรงไฟฟ้าชนบท

1.7 การค้นหาและสำรวจตรวจสอบคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากร วิธีนี้มุ่งที่จะใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมให้ได้มากที่สุด เต็มที่ขึ้น เหมาะสมและคุ้มค่า ด้วยการศึกษาวิจัยค้นหาคุณประโยชน์และวิธีการที่จะนำสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่แล้วมาใช้ให้คุ้มค่า

2. วิธีหรือมาตรการอนุรักษ์ทางสังคม เนื่องจากปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาสำคัญที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ จึงต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายในการปฏิบัติ มาตรการและการจัดการทางสังคม พอสรุปได้ 3 แนวทาง คือ

2.1 การรวมกลุ่มและผนึกกำลังของผู้ที่สนใจและเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมร่วมกัน ทั้งในด้านความคิด พลังกาย พลังใจ ตลอดจนทุนทรัพย์ จัดตั้งเป็นกลุ่ม ชมรม สมาคม เช่น ชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมนครเชียงใหม่ กลุ่มหรือชุมนุมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของนักศึกษาในสถาบันการศึกษาต่างๆ กลุ่มเหล่านี้จะทำหน้าที่เป็นหน่วยงานอิสระในการรณรงค์ต่อต้านการทำลายสิ่งแวดล้อม ตลอดจนช่วยส่งเสริม จูงใจ แนะนำประชาชนทั่วไปและเสนอแนะสถาบันหรือหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพทั่วถึงและทันสมัย

2.2 การให้การศึกษา ความรู้และข้อมูล แก่ทุกคน ทุกอาชีพ ทุกระดับอายุ และวัย ทั้งในโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาทุกระดับและนอกโรงเรียน ให้เกิดความรัก ห่วงเหินเห็นความสำคัญและความจำเป็นในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หมายถึงรวมถึงการให้ความรู้และข่าวสารต่างๆ ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ผ่านทางสื่อมวลชนต่างๆ อาทิ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และการอภิปรายหรือการพูดหน้าชุมชน เพื่อให้เกิดความร่วมมือสนับสนุนกันในงานอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

2.3 การใช้มาตรการกฎหมายควบคุม มาตรการนี้ได้นิยมใช้กันทั่วไปทุกประเทศ เพื่ออาศัยกฎหมายที่มีบทห้ามและบทกำหนดโทษที่รัดกุม เด็ดขาด ใช้ได้ผล ร่วมกับความซื่อสัตย์สุจริตของเจ้าหน้าที่ผู้รักษากฎหมายในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้ผลตามเป้าหมายวิธีหนึ่ง

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติต้องคำนึงถึงทรัพยากรอย่างอื่นด้วยในเวลาเดียวกัน ไม่ควรแยกพิจารณาอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียว เพราะทรัพยากรทุกอย่างมีส่วนสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ทั้งทรัพยากรสัตว์ป่า ป่าไม้ ดิน น้ำ อากาศ และสิ่งแวดล้อมชุมชน แต่ละทรัพยากรมีแนวทางในการอนุรักษ์ ดังนี้

1. การอนุรักษ์สัตว์ป่า

สัตว์ป่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติอย่างหนึ่ง จัดอยู่ในทรัพยากรประเภทที่เกิดขึ้นทดแทนและรักษาให้คงอยู่ได้ การที่จะรักษาให้คงอยู่และให้มีลูกหลานเกิดขึ้นทดแทนได้นั้น จำเป็นจะต้องมีการปกป้องรักษาจัดหาที่อยู่อาศัย อาหารและแหล่งน้ำให้พอแก่ความต้องการ อีกทั้งต้องมีการสงวนพันธุ์ไว้มิให้ถูกทำลายจนถึงกับสูญพันธุ์ไป เพราะถ้าหากปล่อยให้สูญพันธุ์ไปแล้วก็ไม่อาจที่จะหาพันธุ์อื่นมาทดแทนให้เหมือนพันธุ์เดิมได้อีก การอนุรักษ์สัตว์ป่าจึงควรมีหลักในการดำเนินการ ดังนี้

1.1 การป้องกัน การป้องกันให้สัตว์ป่าคงอยู่นับว่าเป็นสิ่งสำคัญอันดับแรกของการจัดการสัตว์ป่า เพราะถ้าหากสามารถที่จะคุ้มครองรักษาสัตว์ป่าชนิดต่างๆ ไว้ได้แล้ว การดำเนินการในเรื่องอื่นๆ ที่จำเป็นต่อการจัดการสัตว์ป่าย่อมกระทำตามหลักวิชาการให้บังเกิดผลได้ดี

1.2 การอนุรักษ์แหล่งที่อยู่อาศัย แหล่งน้ำและอาหาร หมายถึงการป้องกันการบำรุงรักษาและการปรับปรุงแหล่งที่อยู่อาศัย แหล่งน้ำและอาหารของสัตว์ป่าให้อยู่ในสภาพที่ดีและไม่ถูกทำลายให้สูญหายไป เพื่อประโยชน์แก่สัตว์ป่าให้มากที่สุด

1.3 การค้นคว้าวิจัยทางวิชาการ การค้นคว้าวิจัยถือได้ว่าเป็นพื้นฐานของการจัดการสัตว์ป่าในอนาคต ต่อไปเมื่อกิจการด้านสัตว์ป่าได้เจริญมากขึ้น งานป้องกันและปราบปรามการลักลอบล่าสัตว์ป่าจะลดลง งานค้นคว้าวิจัยกลับจะเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ เพื่อจะได้หาทางจัดการให้สัตว์ป่ามีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในระดับที่พอเหมาะ กับปริมาณอาหารและที่หลบภัยในท้องถิ่นนั้นๆ

1.4 การใช้ประโยชน์จากสัตว์ป่า ตามหลักของการอนุรักษ์นั้นมิได้มุ่งแต่ที่จะเก็บรักษาทรัพยากรนั้นๆ ให้คงอยู่ตลอดไปเท่านั้น แต่จะต้องรู้จักนำทรัพยากรนั้นๆ มาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด โดยไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพยากรนั้นๆ อีกด้วย (นิวัติ เรืองพานิช,

2. การอนุรักษ์ป่า

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ มีความเกี่ยวข้องกับดิน น้ำ อากาศ และสัตว์ป่าอย่างแยกกันไม่ออก ป่าไม้ทำให้อากาศเย็น ทำให้ฝนตก ป่าไม้ทำให้ดินชุ่มชื้นอยู่เสมอ ทำให้พืชต่างๆ เจริญออกงามดี ป่าไม้ช่วยไม่ให้เกิดน้ำท่วมมาก เพราะรากของต้นไม้เก็บน้ำไว้ ป่าไม้ทำให้สัตว์ป่าได้อาศัย ป่าไม้เป็นที่อยู่อาศัยและมีอาหารกินอย่างสมบูรณ์

ในปัจจุบัน จำนวนพลเมืองของโลกเพิ่มขึ้น จึงจำเป็นต้องนำไม้มาใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ มากขึ้นอย่างไม่ได้สัดส่วนกับการพัฒนาของป่าไม้ นอกจากนี้ ป่าไม้เป็นจำนวนมากถูกถากถาง เพื่อนำพื้นที่มาใช้เพื่อการเพาะปลูกหรือสร้างที่อยู่อาศัย และเพื่อประโยชน์ในด้านอื่นๆ ซึ่งนับได้ว่าเป็นวิธีการทำลายป่าไม้ที่สมบูรณ์แบบ และยากที่จะทำให้บริเวณนั้นกลายเป็นป่าไม้ธรรมชาติตามเดิมได้ หากปล่อยให้อัตราการทำลายป่าไม้ของมนุษย์ดำเนินเช่นนี้ต่อไป ย่อมส่งผลกระทบต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ จะทำให้เกิดภาวะอากาศแปรปรวน ดินหมดความอุดมสมบูรณ์ และขาดแคลนเชื้อเพลิง ในที่สุดพื้นที่ที่เคยมีความชุ่มชื้นและอุดมสมบูรณ์ก็จะค่อยๆ กลายเป็นทะเลทรายต่อไป

หลักในการจัดการป่าไม้ คือ ทำอย่างไรจึงจะทำให้ป่าที่จัดการนั้นอำนวยผลผลิตได้ดีสม่ำเสมอตลอดไป คือ ปริมาณไม้ที่ตัดออกจะต้องเท่ากับปริมาณไม้ที่เติบโตขึ้นมาทดแทนที่ในป่าในระยะเวลาเดียวกันนั้น โดยวิธีนี้เป็นการป้องกันมิให้มีการตัดไม้มากเกินไปเกินกำลังของป่า และทำให้ป่าสามารถให้ผลผลิตติดต่อกันไปไม่หยุดยั้ง ขณะเดียวกัน ป่าก็จะมีสภาพเป็นอยู่อย่างเดิมตลอดไป หลักการนี้ถือเป็นหลักการสำคัญในการจัดการป่าไม้ ซึ่งการดำเนินงานเพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้ให้สอดคล้องกับหลักอนุรักษ์วิทยา มีดังนี้

2.1 การปลูกป่าทดแทนในพื้นที่ป่าไม้เสื่อมสภาพจะทำให้หลายวิธีด้วยกัน ทั้งในรูปของการทำสวนป่า สวนพฤกษศาสตร์ สวนรุกขชาติ และสวนสาธารณะ

2.2 การดำเนินการคุ้มครองป่าไม้ กระทำได้โดยอาศัยกฎหมาย เพื่อประกาศพื้นที่ป่าเหล่านั้นเป็นเขตหวงห้าม มิให้ประชาชนเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์อื่นใดจากป่าไม้ได้ ไม่ว่าจะเป็นการตัดซังกลากไม้ออกมาใช้ประโยชน์ การเก็บหาของป่า หรือการล่าสัตว์ การคุ้มครองป่าไม้ไม่ได้หลายรูปแบบด้วยกัน คือ อุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

2.3 ขจัดการบุกรุกทำลายป่า การบุกรุกทำลายป่าไม้ในปัจจุบันยังเพิ่มความรุนแรงมากขึ้น เพราะจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น จึงทำให้ขาดที่ทำมาหากิน และมีการนำไม้มาใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ มากขึ้น ส่งผลให้พื้นที่ป่าไม้ในประเทศไทยลดลงและเมื่อพื้นที่ป่าไม้ลดลง ย่อมส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมต่างๆ ดังนั้น มนุษย์จึงต้องจัดการบุกรุกทำลายป่าและพยายามใช้

ทรัพยากรธรรมชาติชนิดอื่นๆ ทดแทนการใช้ทรัพยากรป่าไม้ (สุกาญจน์ รัตนเลิศสุธรรม, 2546 : 60-72)

3. การอนุรักษ์ดิน

การอนุรักษ์ทรัพยากรดิน หมายถึง การใช้ประโยชน์จากดินอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยคำนึงถึงการป้องกันการชะกร่อนหรือการพังทลายของดินเป็นสำคัญ ขณะเดียวกันจะต้องรักษาให้ดินคงความอุดมสมบูรณ์มีธาตุอาหารที่จำเป็นแก่พืชอย่างสม่ำเสมอตลอดไป มาตรการที่จะใช้อนุรักษ์ดินให้ได้ผลนั้น จำเป็นจะต้องคำนึงและดำเนินการดังต่อไปนี้

3.1 การควบคุมและป้องกันการสูญเสียดิน โดยอาศัยหลักวิธีการทั้งทางวิศวกรรมและพืชพันธุ์พร้อมๆ กันไป เช่น การรักษาป่าไม้และสภาพสิ่งปกคลุมดิน ใช้วิธีการปลูกพืชหรือทำการเกษตรอย่างถูกวิธี การสร้างเขื่อนกั้นน้ำ การทำทางระบายน้ำ ที่สำคัญที่สุดคือการใช้ที่ดินต้องเป็นไปตามสมรรถนะของที่ดิน วิธีการอนุรักษ์ดินเพื่อการเพาะปลูกมักจะใช้วิธีการดังนี้ คือ การปลูกพืชคลุมดิน การคลุมดินด้วยวัสดุต่างๆ การปลูกพืชหมุนเวียน การปลูกพืชตามแนวระดับ การปลูกพืชสลับเป็นแถบ และการจัดทำขั้นบันได

3.2 การรักษาปริมาณธาตุอาหารในดิน เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อพืชมากที่สุด และยาวนานที่สุด ควรจะได้บำรุงรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดินด้วยวิธีการดังนี้ คือ การเพิ่มอินทรีย์วัตถุแก่ดิน การเพิ่มปุ๋ยพืชสด การใส่ปุ๋ยชีวภาพ รวมทั้งการใส่ปุ๋ยบำรุงดิน

3.3 การฟื้นฟูที่ดินที่ไม่ได้ใช้ในการเพาะปลูก เช่น ที่ดินป่าไม้ ทุ่งหญ้า ที่รกร้างว่างเปล่า ดินเหมืองแร่ ดินริมตลิ่ง และริมถนนหนทาง

3.4 การจำแนกสมรรถนะของที่ดิน และใช้ประโยชน์ที่ดินให้ถูกต้องตามสมรรถนะของที่ดินนั้นๆ (นิวัติ เรืองพานิช, 2537 : 100-101)

4. การอนุรักษ์น้ำ

ทรัพยากรน้ำนับเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งในชีวิตประจำวันของมนุษย์ มนุษย์เคยเข้าใจและคิดว่าน้ำที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและมีอยู่มากมายในวัฏจักรของน้ำนั้น จะต้องเพียงพอแก่ความต้องการของมนุษย์อยู่เสมอ แต่หาได้เป็นเช่นนั้นไม่ ปัญหาการขาดแคลนน้ำยังคงเกิดขึ้นอยู่ทุกหนทุกแห่ง และนับวันแต่จะมีมากขึ้นตามจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเมืองใหญ่ ที่มีชุมชนหนาแน่น หรือพื้นที่อันกว้างใหญ่ไพศาลตามชนบทต่างก็มีปัญหาเรื่องน้ำด้วยกันทั้งสิ้น

การอนุรักษ์น้ำ หมายถึง การเก็บ การรักษา การป้องกัน และการแก้ไขปัญหาน้ำที่จะพึงเกิดขึ้นกับน้ำและการนำน้ำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการดำรงชีพของมนุษย์โดยยึดหลักการอนุรักษ์วิทยา การอนุรักษ์น้ำมีวิธีการดังนี้

4.1 การจัดหาพื้นที่มีคุณภาพมาใช้ให้พอเพียง ต้องมีการวางแผนการใช้น้ำที่ดี จึงจะช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำได้ ซึ่งอาจทำได้โดยการสร้างอ่างเก็บน้ำ การขุดบ่อหรือสระ และการหาภาชนะขนาดใหญ่เพื่อเก็บน้ำฝนไว้

4.2 การป้องกันการเกิดมลพิษของน้ำ จะให้ได้ผลดีต้องอาศัยกฎหมายเป็น เครื่องมือ เช่น ในกรณีโรงงานอุตสาหกรรมและอาคารบ้านเรือนขนาดใหญ่ต้องติดตั้งเครื่องบำบัด น้ำเสียก่อนที่จะปล่อยน้ำทิ้ง สำหรับกรณีที่มีมลพิษของน้ำเกิดจากการเกษตร ต้องปรับปรุงวิธีการ เพาะปลูกให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ ไม่ว่าจะเป็นวิธีการเพาะปลูกหรือการใช้สารเคมีในการปลูก พืช

4.3 การป้องกันการเกิดน้ำท่วม เป็นเรื่องที่ต้องป้องกันมิให้เกิดได้ยาก แต่ก็ มีวิธีการที่จะลดความรุนแรงของการเกิดน้ำท่วมได้ เช่น การปลูกป่าเพื่อช่วยซับน้ำฝนบางส่วนเอาไว้ และช่วยชะลอการไหลของน้ำ การขยายความลึกและความกว้างของแหล่งน้ำธรรมชาติเพื่อให้น้ำ ไหลผ่านได้สะดวกและเพิ่มปริมาณน้ำที่เก็บกักเอาไว้

4.4 การนำน้ำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เป็นการนำน้ำที่มีอยู่มาใช้ให้เกิด ประโยชน์ในหลายๆ ด้าน เช่น การสร้างเขื่อนกั้นน้ำจะทำให้สามารถนำน้ำที่เก็บกักไว้มาใช้ได้หลาย ทาง ทั้ง นำน้ำมาผลิตพลังงานไฟฟ้า การใช้น้ำเพื่อการชลประทาน

4.5 รักษาสภาพแหล่งน้ำธรรมชาติ เป็นการรักษาสถานที่เก็บกักน้ำจืดที่ ธรรมชาติสร้างไว้ ไม่ว่าจะเป็นทะเลสาบ หนอง บึง แม่น้ำ และลำคลอง วิธีการคงสภาพแหล่งน้ำที่ สำคัญ คือ ลดอัตราการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของดินให้น้อยลง และขุดลอกแหล่งน้ำเพื่อขยาย ความกว้างและลึกให้ใกล้เคียงกับสภาพเดิมหรือมากกว่า (สุกาญจน์ รัตนเลิศนุสรณ์, 2546 : 46-47)

5. การอนุรักษ์อากาศ

อากาศเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีปริมาณมาก และกระจายครอบคลุมพื้นผิวโลก โดยทั่วไป มนุษย์สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้โดยไม่ยากลำบากหรือเสียค่าใช้จ่ายในการจัดหาแต่ ไร่อย่างใด จึงเป็นทรัพยากรที่ใช้ไม่หมด และเป็นทรัพยากรที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีพของ สิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ถึงแม้ว่า อากาศจะมีปริมาณมากมาย แต่คุณภาพของอากาศจะมีความแตกต่างกัน ออกไปตามสภาพของท้องถิ่น ในบริเวณที่เป็นย่านเมืองอากาศจะมีความบริสุทธิ์น้อยกว่าในท้องถิ่น ชนบท กิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจที่มนุษย์กระทำอยู่ จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับคุณภาพอากาศด้วย

วิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรอากาศที่สำคัญ คือการหาวิธีการแก้ไข หรือป้องกันมิให้อากาศ เกิดมลพิษขึ้นมา แม้ว่าการแก้ปัญหาามลพิษของอากาศจะยาก แต่ก็มิใช่เหตุผลวิสัยที่มนุษย์จะทำได้ ทั้งนี้เพราะสาเหตุหลักของการเกิดมลพิษของอากาศมาจากการกระทำของมนุษย์ วิธีการลดความเข้ม ของมลพิษของอากาศ สามารถดำเนินการได้ดังต่อไปนี้

5.1 การกำหนดให้มีและบังคับใช้มาตรฐานคุณภาพของอากาศ

5.2 ทำการสำรวจและตรวจสอบคุณภาพของอากาศตามย่านชุมชนหนาแน่น เพื่อจะได้หาทางแก้ไขและป้องกันมิให้คุณภาพของอากาศเลวร้ายมากเกินไปกว่าที่จะแก้ไขได้

5.3 การกำหนดแก้ไขปรับปรุงมาตรฐานและวิธีการตรวจสอบคุณภาพอากาศให้สอดคล้องกับภาวะแวดล้อมและกาลเวลา

5.4 ควบคุมการเพิ่มของจำนวนยานพาหนะในเมือง โดยการสนับสนุนและปรับปรุงระบบการขนส่งมวลชนให้สะดวกและรวดเร็ว นอกจากนี้ยังจำเป็นต้องควบคุมระบบการทำงานของเครื่องยนต์ให้เต็มประสิทธิภาพ

5.5 สนับสนุนให้มีการศึกษา วิจัยและสัมมนา เกี่ยวกับมลพิษที่เกิดขึ้นกับอากาศอย่างกว้างขวาง รวมทั้งมีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้ทราบถึงพิษภัยที่เกิดจากมลพิษของอากาศ และขอความร่วมมือจากเจ้าของยานพาหนะ และโรงงานอุตสาหกรรมเพื่อลดมลพิษที่จะปล่อยออกไปสู่อากาศให้น้อยลง

5.6 นำพลังงานไฟฟ้ามาใช้ในการเดินรถและเครื่องจักรในโรงงานอุตสาหกรรมแทนเชื้อเพลิงจากซากดึกดำบรรพ์ ทั้งนี้เพราะพลังงานจากไฟฟ้าจะช่วยลดฝุ่นเขม่าควันและก๊าซพิษหลายชนิดในเมืองลงได้เป็นจำนวนมาก

อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรอากาศ จะต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย ระเบียบข้อบังคับและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง จะต้องนำมาปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ถึงแม้ว่าการเกิดมลพิษของอากาศในประเทศไทยยังไม่รุนแรงมากเท่ากับกลุ่มประเทศอุตสาหกรรม แต่ก็มี ความจำเป็นที่จะต้องหาทางป้องกันและแก้ไข เพราะนับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้นตามการขยายตัวของเมือง การจราจรและการอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามเมืองใหญ่ๆ ที่มีการจราจรหนาแน่น มีโรงงานอุตสาหกรรมมากและมีประชากรแออัด ซึ่งรัฐจำเป็นต้องปรับปรุงป้องกันมิให้ อากาศเกิดมลพิษต่อไป (วิชัย เทียนน้อย, 2533 : 25-42)

6. การจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน

การจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน คือ งานควบคุมในทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบๆ แวดล้อมตัวเรา ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม มีอิทธิพลเกี่ยวโยงซึ่งกันและกัน และเป็นปัจจัยเกี่ยวพันกัน ผลกระทบจากปัจจัยหนึ่งจะส่งผลเสริมสร้างหรือทำลายสิ่งหนึ่ง หรือหลายสิ่งของกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก ที่อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันและมีประโยชน์ร่วมกัน จึงกล่าวได้ว่า สิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งที่ทำให้หมู่ชนในชุมชนเมืองและชนบทมีความสุขหรือมีความทุกข์ไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อมก็ตาม

ปัญหาสิ่งแวดล้อมมีเกิดขึ้นในทุกชุมชน ทั้งชุมชนเมืองและชุมชนชนบท แต่ความรุนแรงปรากฏว่าเกิดกับชุมชนเมืองรุนแรงกว่าอันเนื่องมาจากความหนาแน่นของประชาชน บ้านเรือนและโรงงานอุตสาหกรรม

6.1 ปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนเมือง สาเหตุที่มาของปัญหาเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมในชุมชนเมือง เกิดจากการเพิ่มของประชากรเมือง เมื่อประชากรมากขึ้น เมืองต้องขยายตัวเพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัยและอาคารสำนักงาน และเมื่อประชากรเพิ่มขึ้น ย่อมจะต้องมีธุรกิจทุกประเภทขึ้นมาเพื่อสนองตอบความต้องการในปัจจุบันพื้นฐาน 4 ประการ ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ซึ่งส่งผลต่อปริมาณการเพิ่มของวัตถุดิบ และเศษกากจากกระบวนการในธุรกิจการผลิต แม้แต่ธุรกิจการจัดจำหน่ายและธุรกิจบริการ ซึ่งก็ยิ่งสร้างปัญหาให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อม ประเภทของมลพิษที่เกิดในชุมชนเมือง มี 3 ประเภท คือ มลพิษทางน้ำ มลพิษทางอากาศ และมลพิษทางเสียง

การจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน หากได้รับการจัดการที่ดีแล้ว จะรักษาและลดปัญหาด้านมลภาวะต่างๆ ลงได้ เนื่องจากปัญหาสิ่งแวดล้อมไม่ใช่เป็นปัญหาของคนใดคนหนึ่ง ครอบครัวใดครอบครัวหนึ่ง หรือสถานประกอบการใดสถานประกอบการหนึ่ง แต่เป็นปัญหาทางสังคม ดังนั้น เมื่อทุกคนในสังคมมีความรู้ความเข้าใจในการจัดการสิ่งแวดล้อมแล้ว จะเกิดผลดีโดยรวม ทำให้คุณภาพชีวิตในสังคมดีขึ้น นั่นคือ มลพิษทางน้ำ มลพิษทางอากาศ และมลพิษทางเสียง อยู่ในค่าความปลอดภัยที่เหมาะสมแก่การดำรงชีพ จึงส่งผลให้ชุมชนเมืองน่าอยู่และอยู่อย่างสุขสันต์

6.2 การจัดการสิ่งแวดล้อมในชนบท พื้นที่ในชนบทเป็นพื้นที่ที่มีสภาพแวดล้อมดีกว่าในเมือง เนื่องจากมีความหนาแน่นของประชากรบ้านเรือน และโรงงานอุตสาหกรรมน้อยกว่า มีสภาพการถ่ายเทของอากาศและความร่มรื่นดีกว่าชุมชนเมือง ประชากรของชุมชนชนบทส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือ ทำนา ทำสวน ทำไร่ ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากชนบทส่วนใหญ่เกิดจากยาฆ่าแมลง ยาฆ่าวัชพืชคลุ่มดิน การเผาซังข้าว การเผาป่าทำไร่เลื่อนลอย และการบุกรุกป่า ฯลฯ อีกประการหนึ่ง ในชนบทหลายแห่งมีโรงงานอุตสาหกรรมไปตั้งอยู่ โรงงานเหล่านี้มีส่วนทำให้สิ่งแวดล้อมในชนบทเกิดมลพิษ ปัญหาสิ่งแวดล้อมในชนบท มี 3 ปัญหา คือ ปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านอากาศ ปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านน้ำ ปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านดิน

เมื่อสภาพแวดล้อมในหลายชนบทเสื่อมโทรม จะส่งผลกระทบต่อในแนวกว้างของพื้นที่ ถ้าไม่มีการจัดการสิ่งแวดล้อมในชนบทอย่างถูกวิธีแล้ว ปัญหานี้จะทวีความรุนแรงจนยากแก่การแก้ไข ในที่สุดก็จะส่งผลกระทบต่อสังคมโลกโดยรวมจากปัญหาโลกร้อนขึ้น แห้งแล้งขึ้น แม่น้ำลำคลอง

ตื่นเงิน สูญเสียห่วงโซ่ชีวิต เกิดการสูญพันธุ์ของสัตว์น้ำ สัตว์บกและพืช ในที่สุดก็ส่งผลอย่างร้ายแรงต่อสังคมมนุษย์โดยยากที่จะหลีกเลี่ยงได้

ในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชนบทที่ดีที่สุด คือ การให้ความรู้ความเข้าใจ และเห็นความสำคัญและความจำเป็นของสิ่งแวดล้อมต่อสภาพการดำเนินชีวิตที่ดีของมนุษย์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต เพื่อปลูกจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมที่ดีให้เกิดขึ้นในจิตใจ จนเป็นลักษณะนิสัยรักสิ่งแวดล้อม เมื่อคนในสังคมชนบทมีความรู้และนำไปปฏิบัติเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมแล้วนับว่าเป็นการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่ดีและตรงเป้าหมายที่สุด (พงษ์วุฒิ สิทธิผล, 2547 : 46-55)

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรให้เป็นประโยชน์แก่มหาชนมากที่สุดและใช้ให้เป็นเวลานานมากที่สุด ทั้งนี้จะต้องสูญเสียทรัพยากรโดยเปล่าประโยชน์น้อยที่สุด และจะต้องกระจายการใช้ประโยชน์ทรัพยากรโดยทั่วถึงกัน ฉะนั้นการอนุรักษ์จึงไม่ได้หมายถึงการเก็บทรัพยากรไว้เฉยๆ แต่เป็นการนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์อย่างถูกต้องตามกาลเทศะ ครอบคลุมตั้งแต่การใช้ การเก็บ การรักษา/ซ่อมแซม การฟื้นฟู การพัฒนา การป้องกัน การสงวน และการแบ่งเขต ต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ จึงต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายในการอนุรักษ์ เพื่อที่จะได้เอื้ออำนวยให้คุณภาพในการสนองความเป็นอยู่ของมนุษย์ตลอดไป

2.5 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเลี้ยงนกเขาชวากับการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมในอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ยังไม่มีผู้ใดศึกษาไว้ แต่มีงานวิจัยบางฉบับที่ศึกษาในลักษณะที่มีความเกี่ยวข้องและสอดคล้องกับการวิจัยเรื่องนี้ ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปรวบรวมมาได้ดังนี้

จรวช เพชรรัตน์ และ Eddy S.P Tan (2537) ได้ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์ผลตอบแทนจากการผลิตกรงนกเขาชวา ในอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมการประกอบกรงนกเขาชวาในอำเภอจะนะ สามารถทำรายได้เข้ามายังเขตอำเภอ ในปี พ.ศ. 2537 เป็นจำนวนถึง 10 ล้านบาท และกิจกรรมนี้สามารถสร้างรายได้เสริมให้แก่เกษตรกรหลายกลุ่ม เช่น ผู้ผลิตกรงนกเขาชวา ผู้กลึงหัวกรง ผู้ทำไม้คอน รวมถึงอุตสาหกรรมทอผ้า ทำแก้ว อุตสาหกรรมโลหะ เป็นต้น โดยเฉพาะผู้ผลิตกรงเปล่า จะมีรายได้จากการนี้ไม่น้อยกว่า ปีละ 2.7 ล้านบาท

จิรพันธุ์ สุขปาละ (2538) ศึกษาเรื่องการเลี้ยงนกเขาชวาและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง : ศึกษาจากอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ผลการศึกษา พบว่า จากการที่ผู้ศึกษาได้แยกย่อยพื้นที่ศึกษาออกเป็น 14 ตำบล แต่ปรากฏอยู่เพียง 3 ตำบล คือ ตำบลบ้านนา ตำบลคู และตำบลแค การเลี้ยง

นกเขาขาวของชาวอำเภอจะนะนิยมเลี้ยงนกเขาที่เรียกว่านกลูกผสม ซึ่งได้จากการเพาะพันธุ์ของผู้เลี้ยง โดยชาวอำเภอจะนะได้ใช้ความรู้และประสบการณ์อย่างยาวนานจึงสามารถเพาะพันธุ์นกเขาขาวที่มีคุณภาพดี ดังที่ปรากฏในปัจจุบัน แต่วิธีการเลี้ยงและเพาะพันธุ์ของผู้เลี้ยงนกเขาขาวในอำเภอจะนะแต่ละคนจะมีลักษณะไม่เหมือนกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ประสบการณ์ที่ได้พบด้วยตัวเอง รวมทั้งการเรียนรู้ซึ่งได้จากแหล่งความรู้ต่างๆ ดังนั้นวัฒนธรรมการเลี้ยงนกเขาในอำเภอจะนะ จึงมีลักษณะประสมประสานระหว่างวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในอำเภอจะนะกับวัฒนธรรมที่ได้จากพื้นที่อื่น ๆ

วัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงนกเขาขาว ได้สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของผู้มีอาชีพเลี้ยงนกเขาและผู้เกี่ยวข้องอยู่กับนกเขาขาวในอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ได้อย่างชัดเจน วัฒนธรรมบางอย่างเป็นวัฒนธรรมร่วมของผู้เลี้ยงนกเขาขาวในอำเภอจะนะและผู้เลี้ยงนกเขาขาวในพื้นที่อื่นๆ เช่น วัฒนธรรมทางด้านความสุนทรีย์ วัฒนธรรมทางด้านการแข่งขันนกเขาขาวเลี้ยง วัฒนธรรมทางด้านภาษาและวัฒนธรรมทางด้านความเชื่อ แต่วัฒนธรรมทางด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรมทางด้านสังคมเป็นวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นรูปแบบวิถีชีวิตซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของชาวอำเภอจะนะได้ดีที่สุด เพราะวัฒนธรรมทางด้านสังคมสะท้อนให้เห็นบทบาทของผู้มีอาชีพเลี้ยงนกเขาขาวในอำเภอจะนะที่มีระบบความสัมพันธ์ต่อบุคคลอื่นๆ ในสังคม และวัฒนธรรมทางด้านเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับนกเขาขาวก็มีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวอำเภอจะนะในทุกด้าน เป็นวัฒนธรรมที่เด่นที่สุดที่ทำให้อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปทั้งในประเทศและต่างประเทศ

จักร กิณีสี (2543) ศึกษาเรื่อง รูปแบบการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกของชาวปกาเกอญอ ในเขตอุทยานแห่งชาติคยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า แง่มุมเกี่ยวกับองค์ความรู้เกี่ยวกับนกของชาวปกาเกอญอ มีแง่มุมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในหลายลักษณะ กล่าวคือ ชาวปกาเกอญอจะผูกโยงธรรมชาติของนกให้เข้ากับวิถีชีวิตของตนในหลายแง่มุม และเป็นการใช้ในแง่สัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงหลักที่ควรประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น มีนกจำนวนหนึ่งที่ปกาเกอญอไม่ฆ่ากิน เพราะเชื่อว่าอาจทำให้เคราะห์ร้ายหรือเกิดโรคร้ายไข้เจ็บ และมีนกจำนวนหนึ่งเป็นตัวบ่งบอกเวลาและฤดูกาลของปกาเกอญอ

จากการล่า ตักจับนกเพื่อใช้กินเป็นอาหาร ทำให้ปกาเกอญอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนายพราน สะสมพฤติกรรมของนกแต่ละชนิดและกลายมาเป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกจำนวนหนึ่งที่สามารถใช้ตามรอยหรือล่าจับได้ และเป็นองค์ความรู้ประเภทหนึ่งของกลุ่มชนในโลกที่สะสมกันมา เพื่อใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ อันหมายถึงความอยู่รอดของตนเอง ครอบครัวและเผ่าพันธุ์

ขวัญหทัย เจริญไมตรีมิตร (2543) ศึกษาเรื่อง คน ไก่ชน และการชนไก่ กระบวนการกลายเป็นสินค้าในบริบทสังคมไทย เป็นการมองการชนไก่ในอีกมุมหนึ่งซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่กำลังเกิดขึ้นและยังอยู่ในช่วงระยะเวลาของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจากการศึกษาพบว่า กระบวนการกลายเป็นสินค้าของการชนไก่เน้นกระบวนการของการสร้างคุณค่าด้วยความพยายามของกลุ่มคนหลายๆ กลุ่ม เพื่อรวบรวมและรักษาความรู้และประสบการณ์การเลี้ยงไก่ชนที่กระจัดกระจายอยู่ตามแหล่งต่างๆ เพื่อเป็นการสร้าง “ภาพ” ให้กับสินค้า และ “ภาพ” เหล่านี้มี “คุณค่า” ต่อผู้บริโภค ซึ่งก็ถูกใช้สัญลักษณ์จากสังคมเช่นเดียวกัน ภาพเหล่านั้นถูกนำมาใช้เพื่อให้สังคมยอมรับในสิ่งที่คนในแวดวงไก่ชนกระทำอยู่ ถึงแม้ว่าการชนไก่จะมีภาพเกี่ยวข้องกับการพนันและ การทรมาณสัตว์ แต่สังคมน่าจะยอมรับในสิ่งดีๆ ที่คนในแวดวงพยายามนำเสนอ เช่น ไก่ชนเป็นสัตว์เศรษฐกิจ การชนไก่เป็นการละเล่นพื้นบ้านที่สมควรอนุรักษ์และพัฒนาให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป เป็นต้น

อาคม เดชทองคำ (2543) ศึกษาเรื่อง หัวเขือกัวชน ซึ่งการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะศึกษาโครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนาและเพื่ออธิบายบุคลิกภาพบางประการของชาวภาคใต้ผ่านทางวัฒนธรรมการชนวัว ผลการศึกษาพบว่า โครงสร้างที่เข้มแข็งของวัวเปรียบประหนึ่งโครงสร้างของสังคม กล่าวคือ ถ้าพลังจากภายในแข็งแกร่งก็พร้อมที่จะเผชิญกับพลังจากภายนอกทุกกรณี

คนเลี้ยงวัวชน ต่างถือว่าวัวก็คือ “หุ้นส่วนชีวิต” และกิจกรรมการชนวัวก็ได้ซึมซับเข้าสู่วิถีชีวิตของชาวภาคใต้มายาวนาน และหยั่งรากลึกกลงในสายเลือดจนยากที่จะลบออกได้โดยง่าย ฉะนั้น การที่รัฐในปัจจุบันจะกำหนดแผนหรือแนวทางใดๆ ในการพัฒนาพื้นที่ภาคใต้โดยไม่คำนึงถึงสภาพความเป็นจริงดังกล่าว ย่อมยากที่จะดำเนินการให้สำเร็จลุล่วงไปตามเป้าหมายได้

การสรุปโดยนำเอากลุ่มคน “นักเลงวัวชน” มาเป็นตัวแทนคนนครศรีธรรมราชและคนปักษ์ใต้ทั้งหมดย่อมเป็นไปได้ไม่ได้ ฉะนั้น หากจะพัฒนาภาคใต้ให้สัมฤทธิ์ผลภายใต้โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมดังกล่าว ทุกส่วนเสี้ยวของทุกองค์กรและองค์การทั้งภาครัฐและเอกชนจะต้องเริ่มต้นที่การมีส่วนร่วม (Co-operation) อย่างเสมอภาคให้มากกว่าการสั่งการให้มีส่วนร่วม (Top-down participation)

มลฤดี อภิโกมลกร (2541) ศึกษาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพด้านทรัพยากรป่าไม้ กรณีศึกษา พื้นที่ตำบลแม่หมอก อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง พบว่า ชาวบ้านใช้ภูมิปัญญาในการจัดการและมีวิธีการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพด้านทรัพยากรป่าไม้หลายประการ ได้แก่ การบวชต้นไม้ การจัดตั้งคณะกรรมการตรวจป่า การทำแนวกันไฟ การจัดการเหมืองฝาย ซึ่งการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพด้านทรัพยากรป่าไม้ จะจัดการไปได้ด้วยดี ก็ต่อเมื่อชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร โดยสอดคล้องกับภูมิ

ปัญญาและการดำเนินชีวิตของตนเอง ซึ่งจะทำให้เกิดการจัดการทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพด้านทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน

ชยุดิ ผลชวนปัญญา (2543) ศึกษาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามแนววัฒนธรรมชุมชน กรณีศึกษาบ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าชุมชนมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามแนววัฒนธรรมชุมชน โดยพบว่า ชุมชนมีระบบการผลิตแบบกึ่งยังชีพ มีระบบความสัมพันธ์ทั้งในครอบครัว กลุ่มเครือญาติ ที่เห็นได้ชัด คือ กลุ่มตระกูลแซ่ และชุมชนมีวิถีการดำเนินชีวิตเช่นเดียวกับชาวม้งทั่วไป คือ มีระบบความเชื่อในลักษณะแบบพุทธศั ทังสามระบบนี้มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน จึงทำให้เกิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามแนววัฒนธรรมชุมชนขึ้น ชุมชนจึงควรมีการอนุรักษ์ระบบคุณค่าในด้านความเชื่อเกี่ยวกับ “ป่าดงเข่ง” ที่ถือว่าเป็นสถานที่สิงสถิตของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวชุมชนนับถือไว้ตลอดไป เนื่องจากเป็นความเชื่อที่มีส่วนอย่างยิ่งในการอนุรักษ์ผืนป่าต้นน้ำ เพื่อให้ชุมชนดังกล่าวและสังคมอื่นๆ มีน้ำใช้อย่างยั่งยืน อีกทั้งยังเป็นการอนุรักษ์สัตว์ป่าไปในตัวอีกด้วย

มนัสศิริ ลุกรักษ์ (2543) ได้ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำประมงเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง กรณีศึกษาชุมชนประมงพื้นบ้าน บ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง พบว่า ชาวประมงพื้นบ้านได้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการดำเนินวิถีชีวิตตามแบบชาวมุสลิม โดยมีความเชื่อตามหลักศาสนาอิสลาม ซึ่งสอดคล้องกับระบบการผลิตของชุมชน เป็นระบบการผลิตที่ไม่ทำลายทรัพยากรชายฝั่ง มีการใช้แรงงานทั้งจากในครัวเรือน การช่วยเหลือจากกลุ่มเครือญาติและแรงงานรับจ้างในแรงงานที่ต้องใช้ฝีมือเฉพาะด้าน ซึ่งระบบความสัมพันธ์ภายในครอบครัว เครือญาติ รวมถึงการจัดการในชุมชน ทำให้ชุมชนประมงพื้นบ้าน บ้านแหลมมะขามเป็นชุมชนที่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งที่เป็นรูปธรรม ชุมชนมีการเรียนรู้ทั้งจากประสบการณ์ภายในและภายนอกชุมชน มีการสั่งสมและการถ่ายทอดความรู้ ตลอดจนมีการปรับประยุกต์ใช้ความรู้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ทั้งในกรณีของการทำประมงอันเป็นกิจกรรมหลักของการผลิต การอยู่ร่วมสัมพันธ์กันในชุมชนประมงพื้นบ้าน และระบบคุณค่าในการทำประมงเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง

คำฉนวน นวลสนอง (2543) ได้ศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ : ศึกษากรณีการจับฝิ่งของชาวบ้าน ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง พบว่าภูมิปัญญาชาวบ้านกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ที่ปรากฏจากการจับฝิ่งของชาวบ้านตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง ได้แสดงออกให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาชาวบ้านกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ด้วยการรักษาระบบนิเวศของทรัพยากรธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับการหาเลี้ยงชีพให้เกิดความสมดุล เช่น หากบริเวณป่าตอนใดที่ฝิ่งเคยมาทำรัง ชาวบ้านในชุมชนจะ

พยายามรักษาระบบนิเวศของทรัพยากรธรรมชาติของบริเวณป่าคอนนั้นให้เกิดความสมดุลมากที่สุด เช่น ช่วยกันรักษาป่าให้มีความอุดมสมบูรณ์ รักษาแหล่งน้ำไม่ให้สกปรก และไม่ทำลายสิ่งมีชีวิตอื่นให้สูญหายไป

2.6 กรอบแนวความคิดในการศึกษา

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้ผู้ศึกษาได้แนวความคิดในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเลี้ยงนกเขาชวากับการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา ดังนี้

การศึกษาวิจัยนี้ ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเลี้ยงนกเขาชวาของกลุ่มผู้เลี้ยงนกเขาชวาในอำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา ที่เกิดจากการเรียนรู้ การสั่งสมและถ่ายทอด ตลอดจนการปรับประยุกต์ใช้ความรู้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์และการดำรงชีวิตในสภาพแวดล้อม สภาพทางสังคมวัฒนธรรมของอำเภोजะนะ ซึ่งวางอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อเกี่ยวกับนกเขาชวา ที่สอดคล้องกับหลักคำสอนทางศาสนาอิสลาม มีการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

ภูมิปัญญาท้องถิ่นย่อมมีขึ้นเพื่อการปรับเปลี่ยนสภาพทรัพยากร และองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมให้เพิ่มพูนคุณค่าขึ้นอย่างสอดคล้องประสานและเหมาะสมกับบริบทต่างๆ ของสังคมหรือชุมชนของตน ทั้งด้านระบบนิเวศ ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรบุคคล และทรัพยากรวัฒนธรรม รวมทั้งปัจจัยและข้อจำกัดทั้งมวลที่เผชิญอยู่ ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเลี้ยงนกเขาชวากับการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมในท้องถิ่น จึงเป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเลี้ยงนกเขาชวากับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงนกเขาชวา ได้แก่ ป่าไม้ ดิน น้ำ อากาศ และสิ่งแวดล้อมชุมชน

กรอบแนวความคิดในการศึกษา

